

**Қарақалпақ фольклоры -
Жумбақлар**

Халық

Мазмуны:

ТӘБИЯТ КӨРИНИСИНЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР	4
- АСПАН ӘЛЕМИ, ЖЕР, СУҰ ТУҰРАЛЫ	4
АДАМҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	22
- АДАМНЫҢ МҮШЕЛЕРИ ХӘМ КЕЙИПТЕРИ ТУҰРАЛЫ	22
- КИЙИМ-КЕНШЕК, АҰҚАТ ТУҰРАЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	37
- ХАТ САҰАТҚА БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР	44
ХАЙҰАНАТ ДҮНЬЯСЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	49
- ҮЙ ХАЙҰАНАЛАРЫ ТУҰРАЛЫ ЖУМБАҚЛАР	49
- ХАЙҰАНАЛАР ДҮНЬЯСЫ ТУҰРАЛЫ ЖУМБАҚЛАР	60
- БАЛЫҚ ТУҰРАЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	67
- ҚУСЛАРҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	69
* Үй құстары	69
* Дүз құстарына байланысly дөреген жумбақлар	73
- ШЫБЫН-ШИРКЕЙЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	78
* Қанатлылар	78
* Қанатсызлар	83
ӨСИМЛИКТЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	86
- ДИЙҚАНШЫЛЫҚҚА БАЙЛАНЫСЛЫ	86
- ПАЛЫЗ ЕГИНЛЕРИНЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	90
- МИЙҰЕШИЛИККЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР	96
- УЛЫҰМА ӨСИМЛИКТЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР	99

<i>УСЛАП-ТУТҚАН ЗАТЛАРҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>102</i>
<i>- ҮЙ-РУЗЫГЕРШИЛИККЕ БАЙЛАНЫСЛЫ</i>	<i>103</i>
<i>- САЗ ӘСБАПЛАРЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>143</i>
<i>ХӘР ҚЫЙЛЫ УЛЫҰМА ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>147</i>
<i>СОВЕТ ДӘҰИРИНДЕ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>150</i>
<i>- ТӘБИЯТҚА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>150</i>
<i>- ХАЙҰАНАТ ДҮНЬЯСЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>161</i>
<i>- ОҚЫҰ-БИЛИМ ТУҰРАЛЫ</i>	<i>175</i>
<i>- ТЕХНИКА ХӘМ БАЙЛАНЫС ТУҰРАЛЫ</i>	<i>182</i>
<i>- БУЙЫМЛАР</i>	<i>196</i>
<i>- МУЗЫКА ӘСБАПЛАРЫ</i>	<i>214</i>
<i>- ЖАҢА ФОРМАДАҒЫ СОРАҰ-ЖУҰАПЛЫ ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>215</i>
<i>- АДАМҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>217</i>
<i>- ӨСИМЛИКЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР</i>	<i>223</i>

ТӘБИЯТ КӨРИНИСИНЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР

- АСПАН ӘЛЕМИ, ЖЕР, СУҰ ТУҰРАЛЫ

Дүньяда бир ғарбыз бар солмайтуғын,
Жазда ширип, қыста үсип тоңбайтуғын,
Мәканын, жерин-суұын, жәбдилерин,
Сырты кең бәрин сақлап толмайтуғын.

Аспан

Узын-узын ҳаўайы,
Оннан да улын ҳаўайы,
Минерге шақасы жоқ,
Түсерге мийўасы жоқ.

Аспан

Өрели кийизди қаға алмадым.

Аспан

Асты гүмбезли, үсти ҳайўанлы,
Қырық шашақлы, бир пөпекли

Аспан, жер, жулдыз, ай, күн

Еки гилем кең гилем,
Екеўи де тең гилем.

Аспан, жер

Асты тахта, үсти тахта,
Ортасында қурт-қумырысқа

Аспан, жер

Асты қадақ, үсти қадақ,
Ортасында пәлле табак.

Аспан, жер

Ақ сандығым ашылды,
Ишинен жипек шашылды.

Күн

Бир пәрше пәтир.
Әлемге татыр.

Күн

Керегениң басында кетен отыр,
Кетейин деп бир өзи неғып отыр.

Күн

Бир таўда мәкан еткен еки қулан,
Биреўи-биреўинен семиз қулан
Биреўи гейде азады, гейде азбайды,
Биреў азбайтуғын семиз қулан.

Ай, күн

Бар биреўдиң бир улы хәм де қызы,
Оларды биледи дүньяның жүзи,
Улы түнде, қызы күндиз уйықлайды,
Ғеш кимге билинбес жүргенде изи.

Ай, күн

Бир көлде еки жайын,
Бири кетсе бири тайын.

Ай, күн

Бир қораз, бир мәкийен таўда ойнайды,
Хайўанат, адам тўе мал да ойнайды,
Тыртаңлап тасбақадай қашса кемпир,
Қорбаңлап қурбақадай шал қармайды.

Ай, күн

Тамға таяқ сүйедим,
Отыздан, бестен сыр сырлап,
Тоқсан тоғыз торғай ғаз,
Бир қаршыға, бир туйғын,
Айналып ушар пыр-пырлап.

Ай, күн, жулдыз

Бир қус бар зымнан деген жаннан бийик,
Аяғы жерге тиймейди асқан жүйрик,
Дүньяның төрт мүйешин өрт алса да,
Бир түги жапырылмайды, жерге тийип.

Күн

Зуў-зуў, зуўан қуш,
Бели байлы ҳаўан қуш,
Өттең сесиң жүйригиң,
Келте ғана қуйрығың.

Жақты, сәуле

Кереге басында ақ жаулық.

Түнликтен түскен сәуле

Тақыр жерде тайдың изи,
Оны тапқан байдың қызы.

Ай

Там басында жарты нан.

Ай

Жас күнінде орақтай,
Орта жаста шөректей,

Ай

Темир тептим тауға шықтым.

Ай

Қырық жапырақлы, бир мийұалы

Ай, жұлдыз

Мен қырғыздың қызыман,
Қырық қыз туып еле қызбан,
Гүнаға батқаным жоқ,
Тан атқанша жатқаным жоқ.

Ай, жұлдыз

Керегениң басында кепкен баўыр,
Кесип алса таўсылмайтуғын неткен баўыр.

Ай

Көк кесениң түбинде,
Көп алтын шашылып жатыр,
Төңкерилип төбеңде,
Ол көк кесе ашық жатыр.

Аспан, жұлдызлар

Там басына тары жайдым.

Жұлдыз

Там басына тары жайғаным жоқ.

Күндиз

Бир кесе сөк, ертен қарасам жоқ.

Жұлдыз

Бизлер, бизлер биз едик,
Бизлер алты қыз едик,
Бир тақтаға дизилдик,
Таң атқанда үзилдик.

Үркер жұлдыз

Там басына тары жайдым,
Танда қарасам бири жоқ.

Жұлдыз

Көк көйлекке ғоз қойдым.

Жұлдыз

Аспанда қалқып ушқан жети торғай,
Өмиринше жүреді жерге қонбай.

Жети қарақшы жұлдыз

Шанаш толы қуырымаш,
Ортасында нур қалаш.

Жұлдыз, ай

Үй үстінде усақ тас.

Жұлдыз

Биз-биз, биз едик,
Биз мыңлаған қыз едик,
Таң атқанша жайылдық,
Таң атқан соң жойылдық.

Жұлдыз

Тақья толы сөк қойдым,
Келмеген соң жеп қойдым.

Жұлдыз

Жигирма төрт қызы бар,
Ол да бир жауан,
Он еки улы бар,
Сақып қыран.

24 саат-12 ай

Бир пәлекте он еки түйнек,
Алтауы ашшы, алтауы душшы.

Алты ай қыс, алты ай жаз

Бир айғырды алты қасқыр алып,
Терисин теспей, етин жейди.

Бир жыл, алты ай қыс, боран

Кең жауырынлы дөңгеленген бир киси,
Қыймылдайды оннан жанлылар тиси,
Етлерине тырнап жара салсаң да,
Оның менен сирә болмайды иси.

Жер

Қағай, қағай, қағай гилем,
Қағайын десем ауыр гилем,

Жер

Ел жыйылып тыға алмайды.

Жердің жарығы

Бир түкли гилем, бир түксиз гилем.

Жер, аспан

Қара атым қалтырауық,
Қабырғасы жалтырауық.

Суұ

Ақ тасым атқан сайын,
Алдына қарай жумалайды.

Суұдың ағысы

Әкеси ийре, баласы жорға.

Дәрья

Дөгерегиң шалқар суұ,
Ишиўге суұ таппайсаң.

Теңиз

Балтасыз уста, ағашсыз көпир салады.

Муз

Ағашсыз көпир тайғанақ

Муз

Ағашсыз көпир салынады

Муз

Жайлаудағы боз айғыр,
Бозлап-бозлап киснейди.

Шақмақ шағыұ

Аспаннан гүби түсти,
Гүбиниң түби түсти.

Гүлдирмама, жауын

Үлкен таўлар дүгисти,
Жылт-жылт етип от ушты.

Булт, найзагай

Пәс таяқта тас таяқ.
Қалысар да, салысар,
Арасында гәўхар тас,
Қырға келип шағысар.

Шақмақ шағыұ

Геўдеси толған куш,
Табаны толған тис.

Найзагай, шақмақ шағыұ

Ақсақ шөже жер қазады.

Тамшы

Бекберген шолақ жер тырнайды.

Тамшы

Жырадан аққан, жылт-жылт еткен,
Абажа басқан, астын тескен.

Тамшы, суў

Ақ жипекти жапқандай,
Қыста жерди жабады,
Бәхәр болса күн жылып,
Суў болып жаптан ағады.

Қар

Сүттен тынық,
Пахтадан ақ.

Қар

Мамықтай улпа,
Қанттан ақ.

Қар

Аппақ ғана дәстурхан,
Жердин жүзин қаплаған.

Қар

Саўлығында жатады,
Жан алқымға келгенде жуўырады.

Қардың ериуі

Әсте түсип тыныш жатар.

Қар

Тарсылдап жерге түседі,
Оны көрген балалар,
Қуұырмаш па деседі,
Күннің көзін көриўден,
Ғайбана болып кетеді.

Буршақ

Есиктен кирер еңкейип,
Төрге шығар диңкийип,

Суўық

Қуўсан жеткермейди мойын бурмайды,
Услайын десен де қолда турмайды,
Қәхәрленсе қабағынды үйдирер,
Бирақ сөгип сынамайды, урмайды.

Суўық шамал

Алты қасқыр атын жейди,
Жилигин шақпай майын жейди.

Боран

Қуўып едим мойын бурмады,
Услайын деп едим, қолда турмады.

Боран

Урсаң таяқ өтпейди,
Қуўсаң аяқ жетпейди.

Шамал

Устасаң қолға илинбес,
Қарасаң көзге көринбес,
Жүргенде изи жоқ,
Көретуғын көзи жоқ,
Гүйилдесе көзи бар,
Таңланарлық неси бар,
Ой десеңиз көресиз,
Кәраматын билесиз.

Дауыл

Қанаты жоқ ушады,
Аяғы жоқ шабады.

Шамал

Ақ таяғым атқан сайын алға кетеди.

Жел

Бир нәрсе бар көринбес,
Усласаң да билинбес,
Тиришиликке дым зәрүр,
Онысыз өмир-сүрилмес.

Ғауа

Салмағың бар өлшесең,
Көринбейсең көзге сен.

Ғауа

Мурнынды қымыршытар,
Көзге көринбес,
Қолға тутылмас.

Ийис

Балқан таудың басында,
Балық кетип барады,
Қуйрық-қалашы бауырына,
Тийип кетип барады.

Булт

Жумбағым жутылды.
Көлге барып қутылды.

Қуйын

Дүньяға келди бир есер,
Жүрсе қарны жер тесер,
Дуньяның жартысында бар,
Жартысында жоқ.

Қуйын

Әдираспан түбинде,
Ала тышқан ойнайды.

Қуйын

Денесіз жасайды,
Көзге көрінбейди,
Тилсиз сөйлейди,
Оны хеш ким сезбейди.

Жаңғырық

Алтын аяқ, гүмис аяқ,
Жуўырып жете алмадым жалаң аяқ.

Көлеңке

Жуўырып жете алмадым,
Қол салдым тута алмадым.

Көлеңке

Жүрсен жүреді,
Турсаң турады.

Көлеңке

Қал десең де қалмайды,
Өзи жүре алмайды.

Көлеңке

Еңкейсең еңкейеді,
Шалқайсаң шалқаяды.

Көлеңке

Ебей ийттен қорқады,
Ийт ебейден қорқады,

Ерден ердің кәўпи бар.

Көлеңке

Әсте, әсте бойы пәсте,
От жемейди, суў ишпейди,
Өзи сондай нәресте.

Көлеңке

Шапса шабылмайды,
Кессе кесилмейди.

Көлеңке

Қасыңнан сирә қалмайды,
Қараңғыда болмайды,
Сени таслап өзінше,
Хеш қайда да бармайды.

Көлеңке

Атасы ат ертлегенше,
Баласы Марыға барады.

Түтин

Қара өгиз кетип атыр,
Қызыл өгиз келип атыр.

Түтин, жалын

Узыннан узақ, хаўаға дузақ.

Түтин

Узыннан узақ,
Көкке дузақ,
Балапан жапырақ,
Батпан топырақ.

Түтин

Көк ийтим көкке қарай улыйды.

Түтин

Көк өгизим жүреген, Мүйизин көкке тиреген.

Түтин

Узын-узын, узын терек,
Узын бойлы қыз терек.
Минейин десем шақасы жоқ,
Жейин десем мийұасы жоқ.

Түтин

Самар толы әнар,
Құдиретин болса бирин ал.

Шоқ

Бир аўырыў бир аўырыўды бағып отыр,
Аўзынан қара қаны ағып отыр.

Отын-жалын

Жаўрағанды кўйдирер,
Аяғы жоқты жүрдирер,
Өз еркине жиберсең,
Дуйым журтты бүлдирер.

От

Көк көйлекли жеңгей,
Гүлпең-гүлпең етеди.

Оттын шалқып жаныўы

Жол үстинде нәрўан терек,
Шақасы әлемге керек,
Бир мийўасы ашшы,
Бир мийўасы душшы.

Жаз-қыс

Қурық басты еки таўық,
Бири ыссы, бири суўық.

Жаз-қыс

Бир қасқырды алты қасқыр алып,
Терисин теспей етин жейди.

Алты ай қыс, алты ай жаз

Бир пәлекте он еки түйнек,
Алтаўы ашшы, алтаўы душшы.

Алты ай қыс, алты ай жаз

Он еки шақалы үлкен дарақ,
Хәр шақада отыз жапырақ,
Жапырақтың бир жағы қара,
Бир жағы ақ.

12 ай, 30 күн, күн-түн

Бир түп терек,
Теректе он еки путақ,
Хәр путақта отыз таяқ,
Бир жағы қара, бир жағы ақ.

12 ай, 30 күн, күн-түн

Үш жүз алпыс бес жас жасаған бир жауан.

Жыл

Тоқсан табыршық, сексен шығыршық,
Отыз ақ қуу, бир тырна.

*Тоқсан табыршық – тоқсан күн шилле, сексен шығыршық – жылында
келетугын сексен жума күни, Отыз ақ қуу – бир ай, бир тырна – наурызлық
гәжсе*

Бир жайын тынбай жүрер дөп-дөңгелек,
Уясы үш жүз алпыс бес бөлек-бөлек,
Бир күнде жигирма төрт жүрип қалар,
Ақ-қара қанаты бар, бир бөлек.

Бир жылдағы 365 күн, суткадағы 24 саат, күн-түн

Суудан шығып ақ урады, бир жауан,
Он еки қызы бар пәкизе жанан,

Тағы да мүсәпир үшеуі аўған.

Бир жаўан – жыл, 12 қыз – 12 ай, 9 ай жыллы күн, 3 ай тоқсан

Қубладан келди жети адам,
Отыз адам таласып урды қәдем,
Алды менен жетеуі келе салып,
Ол отыздан илгери берди сәлем.

жеті адам – ҳәпте, отыз адам – бир ай

Суўдан шығады,
Суўдан қорқады.

Дуз

Отқа салсаң шатнар,
Суўға салсаң қайнар.

Ҳәк

Дүньяда теңизлер бар түби қатқан,
Үсти бети гилегейлеп тоңып жатқан.

Дуз кәни

АДАМҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР - АДАМНЫҢ МҮШЕЛЕРИ ҲӘМ КЕЙИПТЕРИ ТУЎРАЛЫ

Жүрген жери мереке

Адам

Таппас, таппас, таппас жумбақ,
Таналы сыйырға бермес жумбақ,
Қызлар келсе қыймас жумбақ,
Қызыл алтынға бермес жумбақ.

Адамның жаны

Ашылмаған урада,
Пишилмеген тон жатыр.

Адамның жаны

Күшлиден күшсиздің хүкими зор.

Бала

Азанда төрт аяқлап,
Түсте еки аяқлап,
Кеште үш аяқлап жүреді.

Адамның тууылғанынан қартайғанға шекемги дәуири

Бели бүкирейген,
Қулағы тикирейген.

Ғарры

Ийрим-ийрим, йирим жумбақ,
Ийримлесип келер жумбақ.

Адамның өмири

Туұылыұдан адамзат,
Бирге жасап келеді,

Дүньяда өзи қымбат зат,
Хәммени теңдей кереди.

Өмир

Минар-минар минарлар,
Ақсунқар қус келди деп,
Асыранды ғазлар жыйналар.

Қыз күйеулеген жигит

Ақ гүлэнгир, гүлэнгир,
Аяғынан тусалғыр,
Көк гүлэнгир, гүлэнгир,
Көкирегинен байланғыр.

Бесиктеги бала

Бир көшенин басында,
Тилла ердин қасында,
Буны тапқан жигитлер,
Жүз жигирма яшында.

Ақыл

Түйдим түпкірге тасладым.

Ақыл

Таўдан бийик, теңизден терең.

Қыял

Таўдан бәлент,
Сайдан терең.

Ақыл

Бир жибим бар қайда узатсам да,
Сол заматта жетеди.

Кеўил

Гүлдир шәменнің саласы,
Тиедур аўыздын қаласы,
Отыз еки мәйектен,
Қырық еки жөже шығады.

Сөз

Шақырғанға жабысқан.

Адамның аты

Даладан сес келди,
Есемурат ағам сескенди.

Адамның аты

Базардан табылмайды,
Тәрезиге тартылмайды,
Өзи палдан да татлы,
Бирақ оны жеп болмайды.

Уйқы

Сабан минип сай кештим,
Саясын көрмедим,
Қызыл мақпал тон кийдим,
Қызығын көрмедим.

Түс

Анаў турған нақ төбе,
Нақ тебенин бержағы қалың қамыс,
Қалың қамыс бержағы жарық жулдыз,
Ол жарық жулдыз бержағы тышқан тонлы,
Тышқан тонлы бержағы түбир қудық.

Адамның басы, шашы, көз, мурын, аўыз

Алты аяқлы, төрт кезли,
Еки аўызлы бир сөзли,
Сайыр етип ол гезеди,
Жүрген жери сәўбетли.

Атқа минген адам

Әўден, әўденнің үсти дүўден,
Дүўденнің үсти шырақ,
Шырақтың үстинде қыяқ,
Қыяқтың үстинде майдан,
Майданның үстинде қонақ.

Аўыз, мурын, қас, маңлай, шаш

Мардан, марданның үстинде қордан,
Қорданның үсти шыра,
Шыраның үсти қәлем,
Қәлемнің үсти тоғай.

Ауыз, мурын, көз, қас, шаш

Хәй яранлар, ярыў-дослар,
Дүньяда болды әжайып қуслар,
Басы буўдай, бели қамыс, түби асқабақ.

*Басы буўдай – адамның жаслығы, белиқамыс – орта жаслығы, түби асқабақ –
заррылығы*

Бел, белдің аржағы ел,
Елдің аржағында тақыр көл,
Тақыр көлдің аржағы көламан тоғай,
Тоғайдың аржағында қоңыз.

Бас, ауыз, шаш, бийт

Бир таўдың басында еки лашын,
Көрмейди қанша ушса да таўдың басын.

Бас, киртик

Таў басында бай терек,
Бай терекке суў керек.

Адамның басы, шашы

Арман Шабар, қараша ат,
Берман шабар қараша ат,
Тал түбинде тынық суў,
Харлап шабар қараша ат.

Көздің қарашығы

Кишкене ғана тостаған қатық,
Уйыған ең қасыл гәўхарға батып.

Көз

Кишкене ғана қараша.
Турған жери тамаша,
Бир заматта жер жүзин,
Алады шарлап караса.

Көз

Кишкене ғана пәтирим,
Жер жүзине жетерим.

Көз

Бир таўдың еки сақшысы,
Еки тыңшысы, отыз еки ләшкери бар.

Көз, құлақ, тис

Еки бала аяқласып атыр,
Тура сала таяқласып атыр.

Киртик

Табақ толы сары шопақ,
Хәддің болса бирин шақ.

Көз

Узын қайыр, узын қайыр,
Узын қайыр астында қара қайыр,

Қара қайыр астында жылпылдауық,
Жылпылдауық астында пысылдауық,
Пысылдауық астында тақылдауық.

Шаи, кез, қас, мурын, тил

Наўқарағай путақсыз.

Шаи

Мың қойды бир шыбық пенен айдадым.

Шаи, пәки

Мың қойым суўға кетти,
Шопаны қуўып кетти.

Шаи, пәки

Томпайған менен төбе емес,
Қарайған менен көк емес,
Айналасы көк шалғын,
Мал жейтуғын шөп емес.

Шаи

Түби бир, шақасы мың.

Аттың қуйрығы

Қара таўым қарлы болды,
Бир жаўса кетпейтуғын зерли болды.

Шаитың азарыуы

Оның шаққанлығы шымшықтан бетер,
Аспанға атқанда оқтан тез өтер,
Барлық заттың шамаларын болжаған,
Хеш бир зат жоқ оннан тезлиги етер.

Көз

Қустан ушқыр тезлиги,
Бес жүз жыллық аспанға,
Бирден жетер.
Ақыл менен ойланып қарасаң,
Жылдамлықтан нәрсе жоқ,
Оннан өтер.

Көз

Арман шап та, берман шап,
Тал түбине келгенде,
Тайып кетти қараша ат.

Көздің қарашығы

Тақья толы шанғалақ.

Көз

Кишкене ғана қараша,
Турған жери тамаша,
Бир секундта жер жүзин,
Алады шарлап қараса.

Көз

Қара суўда суўат жоқ,
Қалың талда путақ жоқ.

Көз, киртик

Еки ағайин ҳеш айрылып турмайды,
Қанша ушса да бирин бири көрмейди.

Көз

Дуз шелекте турантай ойнайды.

Көз

Биз-биз, биз едик,
Отыз еки қыз едик,
Бир тахтаға дизилдик,
Бирим-бирим үзилдик.

Тис

Бир мәйектен отыз шөже шығады.

30 тис

Ура, ураның дөгереги сора.

Ауыз, мурт, сақал

Айдын көлде алтын тас,
Аў салсаң да алынбас.

Тис

Ақырдың иши толы мәйек.

Тис

Қалай, қалай тас қойдым,
Жийрен атты бос қойдым.

Тил, тис

Он бүркіт, отыз ақ қуы көлде жатқан,
Ол ақ қуы хәр нәрсенің дәмин татқан.

Отыз тис, он бармақ

Бир тауда мекен еткен отыз бери,
Қасында он жигити хызметкери.

Адамның отыз тиси, он бармағы

Хәмме уақыт аузымда,
Хеш жута алмадым.

Тил

Еки ошаққа бир көсеу

Жақ, тил

Хауыз үстінде еки булақ,
Булақ үстінде еки шырақ.

Ауыз, мурын, көз

Жол-жол жатыр, жол жатыр,
Жол үстінде пул жатыр,
Ақ қаланын ишинде,
Адамзатқа керекли,
Алтыннан бийик,
Яғлы бәрли жан жатыр.

Тил

Жар басында жарты сыпыра.

Қулақ

Үлкен қара үй, кишкене қара үй,
Ортасында Муртаза бий.

Ерин-тил, бастың еки жағы

Жол-жол жатыр, жол жатыр,
Жол үстінде кул жатыр,
Сонша кулдын ишинде,
Абылай деген ер жатыр.

Кегирдек, тис-тил

Ғаўдыр-ғаўдыр жарғағымды,
Қартайғанша көрмедим.

Қулақ

Гүўдир-саўдыр карағым,
Қартайғанша жарадың.

Қулақ

Басында жалғыз таудың бир бай терек,
Путағы ийилмейди төмен қарап,
Айғырдың үйириндей үйирилсе де,
Есабын таба алмайды адам санап.

Сақал-мурт

Дүмпейген менен дүң емес,
Айналасы көк шалғын.
Мал жейтуғын шөп емес.

Сақал-мурт

Хә дийдилер, дедилер,
Дийдиләрнің үйине,
Уры түсти дийдилер,
Бес ләшкерди жиберип,
Қуұып шықты дийдиләр.

Мурын, бес бармақ

Ағып келди еки өзек,
Қағып салды бес еркек.

Мурын, бармақлар

Бир ошақта бес кесеў.

Аўыз, бес бармақ

Ақ күшигим арбадан секирип түсти.

Түкирик

Егиз қозым сүйексиз.

Еки емшек

Тақыр жерде тай туяқ.

Киндик

Еки анадан он бала,
Хәр қайсысының аты бар.

Бармақлар

Ағайинли он,
Кийингени еки тон.

Бармақлар менен қолғап

Белдеуде бес бийе,
Бесеуі де қулынлы,
Қулынлары қара ала,
Қуйрықлары сары ала.

Бес бармақ

Он қолында он жүзик,
Он шығырмай,
Буны тапқан кисі алады,
Пул шығармай.

Тырнақ

Бири үлкен, бири киші,
Туұысқан бирге бес кисі.

Бармақлар

Бир анада бес бала

Қол, бармақлар

Кесеуімнің басы ақ гүмис.

Бармақ, тырнақ

Он еркек дуз арқалап жүр.

Бармақ, тырнақ

Бес жанлы бир жансызға мингеседи.

Бес бармақ

Бирге жатып бирге турар,
Озыўға бирден умтылар,
Екеўи мәңги жарысып,
Көрмеген еле қалысып.

Аяқлар

Сүйек те емес, ет те емес.
Ол денеге питеди.
Өссе алып турмасан.
Үлкен зыян етеди.

Тырнақ

- КИЙИМ-КЕНШЕК, АҰҚАТ ТУҰРАЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Ин аўзында дигиршек

Әребек

Менин апамның он қойы бар,
Биреуі байлаулы, басқасы байлаусыз.

Жүзик, бармақлар

Өзи жаны жоқдур,
Жанлыны тутар,
Қолы, аяғы жоқдур,
Беккемлеп турар,
Көзлери гүмис,
Қабырғасында жез бенен мыс.

Жүзик

Көк көйлекке ғоз қойдым.

Жүзик

Қанымның белбеуі белине жетпейди.

Билезик

Қора аўызында дигерши

Әребек

Арман отыр ләпийпа,
Берман отыр ләпийпа,

Көлеңкеси гүмистен,
Күлип отыр ләпийпа.

Айна

Қарап турсан өзине,
Сүўрет түсер жүзине,
Ол сүўретің усайды,
Тап хәзирги сыйқыңа

Айна

Кишкене ғана дөнгелек,
Кишкене ғана болса да,
Ол адамнан бийигирек,

Малақай

Бир ағаштың басында,
Бир хасыл қыз отырар,
Бүгин тағы турмаса,
Кетемен деп асығар.

Көйлек

Ерте турдым, еки айыр жолға түстим.

Шалбар

Бир гүди жантақ,
Ишине кирип қоз болдым.

Постын

Жети қой бір қозыны,
Мың бөриден қутқарды.

Адам, постын

Бес балаға бір қора.

Қолғап

Бес бармағы бар, тырнағы жоқ

Қолғап

Сырты ақ, иши қызыл,
Мурты бар, өкшеси темир.

Бәйкеми етик, нәли

Бир туысқан еки жигит,
Бойлары дизден, қалмайды бизден,
Сақлайды қардан, муздан.

Етик

Кеште қысыр,
Күндиз бууаз.

Етик

Азан менен турған, келтирип кийген.

Етик

Үлкен үй,
Үлкен үйдің ишінде кишкене үй,
Кишкене үйдің ишінде Муртаза бай.

Етик, шылғау, аяқ

Басы қайқы, бауыры тартық.

Шарық, тыштабан

Ертеден турдым,
Бет-қолымды жуудым,
Еки қулағын ушлап,
Аяғыма урдым.

Мәси

Барады, барады,
Аузы анқайып қалады.

Геуиш

Кете береді, кете береді,
Барған жерде аузы ашылып қалады.

Геуиш

Адай-адай, адай жумбақ,
Адай қызын алған жумбақ,
Шүйит қызы шешкен жумбақ.

Сәукеле

Сылдыр-сылдыр кисеним,
Сылдырайды кисеним,
Қулағында қулпы жоқ,
Тутқасында зуплы жоқ,
Жарасықлы кисеним.

Сәукеле

Түнде жайылған,
Азанда жыйылған.

Көрпе-төсек

Мин-мин минауар,
Ол минауар жоқ болса,
Журттың бәри қайғырар.

Көрпе-төсек

Аяғы жоқ, қолы жоқ,
Көйлеги көк, қарны тоқ.

Көпшик

Жай-жай тостаған,
Жауырыны ала тостаған,
Ший-ший тостаған,
Шымыр ала тостаған.

Қаршын

Жатса жабадай,
Турса түйедей.

Пещехана

Ақ үйім бар,
Есиги де жоқ, айнасы да жоқ.

Пещехана

Сырты тоқ, ишинде зат жоқ.

Пещехана

Жайса көлдей,
Жыйса тендей.

Шатыр

Жумалатсам жаны жоқ,
Баўызласам қаны жоқ.

Қамыр

Қотыр түйе күлге аўнайды.

Көмеш, гүлше

Бир қойым бар турып семиреди.

Қамыр

Қуда бала қудыққа түсти,
Қулақлары жалпайып шықты.

Бөрек

Ары ләп-ләп, бери ләп-ләп,
Сенге салып кийиз қаплап.

Бөрөк

Қазанға салып қайнаттым,
Гилемге салып жайнаттым,
Урып-урып қасқа еттим,
Қабығынан босаттым.

Сөк

Үйімде бар бир сақый,
Турады ошақ басында,
Керегинше аласаң,
Отырып онын қасында.

Дастурхан

Қаранғы үйде қан уйысар.

Қатық

Кишкене ғана мүширип,
Беглерди аттан түсирип.

Шылым

Иргез-иргез, бойы бир гез,
Шақырса келмес, пияда жүрмес.

Қор-қор шылым

Сылдыр суйық суў емес,
Ишсен шөлин қандырар,
Ақ болса да қар емесю

Шубат

Емен-емен, емен екен,
Еменнен де бир ағаш озық екен,
Сорпасы хадал, ети ҳарам екен.

Шай, шәмбе

- ХАТ САЎАТҚА БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Узын-узын, узын жол,
Ушына шыққан бармекен?
Түби терен қара суў,
Түбине жеткен бармекен?
Түбине жетип бул суўдың
Қанып ишкен бармекен?

оқыў

Бәрха ақ жолдан жүреди,
Оның иси бардан менен,
Аўзы да жоқ, тиси де жоқ,
Сөйлесер адам менен.

Хат

Аяғы жоқ жүреди,
Аўзы жоқ сөйлейди.

Хат

Аяғы жоқ алыстан келеди,
Өзине сәлем береді.

Хат

Қолы менен соғады,
Аўзы менен урады.

Хат

Әжайып зат бар тили жоқ,
Сөйлегенде мини жоқ.

Хат

Жери ақ, туқымы қара,
Егер, тили менен орар.

Хат

Ақ жерде қара тары,
Пұқталап шашқан адам,
Тез орады.

Хат

Тур-тур етеди,
Түркістанға жетеди.

Хат

Аяғы жоқ жүреді,
Өзи алыстан келеді,
Аўзы жоқ сөйлейді,
Жақыннан хабар береді.

Хат

Бир дәрья бар дәмін татқан хор болмас,
Тармағы көп, еркін жүзсең дым терең,
Суўы шийрин ишсен мийриң қанады,
Қарағанда көз жетпейді ени кең.

Билим

Бир дәрья дәмін татқан хор болмас,
Тармағы көп еркін жүзсең таўсылмас.

Билим

Жийрен тулпар желгенде,
Табанынан тер тамар,
Аққан тери тамаша,
Қар үстине жол салар.

Сыясаўыт-қәлем

Аўзы биреў, тили екеў, жаны жоқ,
Оның дизген излериниң саны жоқ.

Қәлем

Бир сандық бар өзгеше,
Қолыңа алып жүресең,
Ишин ашып қарасаң,

Турмыс сырын билесең.

Кутан

Ақ жер аштым,
Қара бийдай шаштым.

Қағаз-жазыұ

Қеўлиме шашып нур,
Хәр қағазы сөйлеп тур.

Кутан

Қабат-қабат қатлама,
Есиң болса таслама.

Кутан

Тили бар да, үни жоқ,
Тилин адам түсинген,
Жаны бар да, қаны жоқ,
Сөйлеп турған ишинен.

Кутан

Терек емес жапырақлы,
Көйлек емес етекли,
Адам емес сөйлейди,
Түрли нама жырлайды.

Кутан

Хәр бир күн мың кәдем,
Сегиз қырлы бир таўды,
Көтерип қашар бир адам,

Kutan

Бир қусым бар, жаны жоқ
Қанаты бар, пәри жоқ,
Адам менен сөйлесер,
Ақылы бар да жаны жоқ.

Kutan

Қардың үсти ғағырлық,
Муздың үсти дағырлық,
Түйе жүн төсек,
Оны таппаған есек.

Kutan

Дигирман-дигирман тасы бар,
Алтын ердің басы бар,
Оны билген адамның,
Жүз жигирма жасы бар.

Kutan

Ети ақ, туқымы қара.

Kutan, ҳәриплер

Өзи жиңишке болса да,
Қушағын кеңнен ашады,
Қушағына кирген сайын,

Кеўлиң сениң тасады.

Китан

Жаҳанда бир нәрсе бар аўзы жабық,
Ашылар мезгилинде баўырын жазып,
Үйінде толып атырған ғезийнеси бар,
Хұрметлеп пайдаланар билген халық.

Китан

Мениң жандай достым бар,
Көп сөз айтар өзиме,
Достымның айтқан сөзлери,
Елеслейди көзиме.

Китан

Ол недүрким зәрре-зәрре кән болур,
Туқымы ондек¹, мийўасы шондек² болур,
Ағзи бирдур, тили икки, жаны йоқ,
Онын жүрген излеринин саны йоқ,
Буў жумбаққа тушмәгән қайран болур.
{ 1 ондек – азғана, 2 шондек – көп }

Ручка-қәлем

**ҲАЙЎАНАТ ДҮНЬЯСЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН
ЖУМБАҚЛАР**

- ҮЙ ҲАЙЎАНЛАРЫ ТУЎРАЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Ай астынан қараған,
Алтын сырнай таратқан,
Күн астынан жаратқан,
Дүньяға сырнай таратқан.

Жүйрик ат

Узақтан қарасам бир жип,
Жақынлап келсем мын жип.

Аттың қуйрығы

Дүбир-дүбир төртеў,
Дүбирлеген бесеў,
Қоян қос қулақ,
Оның менен алтаў.

Ат

Түби бир, шақасы мың.

Аттың қуйрығы

Терт үй жағалбайлы,
Есенкелди еки үй.

Аттың төрт аяғы менен еки қулағы

Төртеў оның аяғы,
Темир шыбық туяғы,
Мезгилине жеткереди,
Тастан қатты туяғы.

Ат

Суўға түссе мың,
Суўдан шықса бир.

Аттың қуырығы

Уштым ушпаққа шықтым,
Тептим терекке шықтым.

Атқа миниў

Жамаўы бар да, жүйлери жоқ,

Шубар ат

Ийрим ғобыз,
Жарық жулдыз,
Еки дүң-дүң,
Бир былғаўыш.

Түйе

Үй артында алаң бар,
Суўға қатсаң шалаң бар.

Түйе

Төрт кемпир қамыр ийлейди,
Биреўи қараўыл қарайды.

Шөгип атырған төрт аяғы, басы

Апан-апан, жанан-жанан,
Төрт тиреўиш, бир былғаўыш.

Түйе

Толыбайдың баласы тебелесип келеди,
Егизбайдын еки улы ерегисип келеди,
Екеуі қарауыл қарайды, биреуі шөпшек тереди.

Түйе

Еденбайдың еки улы,
Елпилдесип баратыр,
Алдында ханның жалғызы,
Шөпшек терип баратыр.

Түйениң төрт аяғы, басы

Таудан тас жумалайды.

Түйениң қумалағы

Тамырын тартсаң тау турады.

Түйе

Еки кисі қарауыл қарайды,
Бир кисі шөпшек тереди.

Түйениң еки өркеши, басы

Жақанда бир ақ көрдим,
Бир ақ кийик,
Оны мен жумбақ еттим,
Көзим қыйып.
Өзине өз денеси ауыр болып,

Жүреді қарны жерге сүйретіліп.

Түйе кене

Ләп-ләп, ләп-ләпә,
Ески шапан жарық жұлдыз,
Бир былғауыш.

Түйенің жүні, көзі, құйрығы

Төрт байдын төрт улы,
Төбелесіп барады,
Ереуіл байдын екі улы,
Елеулесіп барады.
Ортасында жетім қыз,
Шөпшек теріп барады.

Малдың төрт аяғы-аузы

Жамауы бар, жүйи жоқ.

Малдың аласы

Тесектин астында төрт бауырсақ.

Сыйырдың төрт емшегі

Қабымның төрт мүйешінде төрт бауырсақ.

Сыйырдың төрт емшегі

Күндиз жаны тынбас,
Түнде жағы тынбас.

Сыйырдың гүйсеуі

Төрт таяғы бар,
Сегіз туяғы бар,
Узын қамышысы бар,
Төрт булағы бар,
Қос найзасы бар,
Адамға пайдасы бар.

Сыйыр

Төрт қулақлы қазанды,
Тартқыласам да төгилмейди.

Сыйырдың төрт емшегі

Үлкен жеңгей есик ашты,
Кишкене жеңгей томп етип түсті.

Сыйырдың тезегі

Қараша үйге қар жуқпас.

Малдың мүйізі

Еки ошаққа бир көсеу

Сыйырдың тили, еки жағы

Кыйсық ағашқа қар жуқпас.

Сыйырдың шақы

Көпир астында төрт құрт.

Сыйырдың аяғы

Төрт мерген бир қудыққа оқ атар,

Сыйырдың төрт емшегі хәм гүзе

Улгисиз пиштим,
Сабақсыз тиктим.

Малдың териси

Аржағы алаң,
Бержағы алаң
Ортасы ала топалаң.

Сыйырдың шақы

Ел жатсада еламан жатпайды.

Өгиздің шақы

СЫЛТ-СЫЛТ КИСЕНИМ,
СЫЛҚЫЛДАЙТУҒЫН КИСЕНИМ.
Қулағында қулып жоқ,
СЫЛТЫЛДАЙТУҒЫН КИСЕНИМ.

Сыйырдың туяғы

Хәр түрлі түсли кумырысқа,
Қыста тоңбас сууыққа,
Тан атқаннан өреді,
Кеште жатар қуыста.

Қой

Кишкене ғана бойы бар,
Аўдарып кийген тоны бар.

Қой

Болғанда иши қуўыс, сырты шатыр,
Қазандай қара тастың баўрайында,
Бир тулып адам жемес зәхәр жатыр.

Қойдың өти

Қазақтың есиги қақпақлы.

Қазақы қой

Ерте кетер дигилдик,
Кеште келер дигилдик,
Түрлі-түрлі ағаштан,
Түйме тағар дигилдик.

Ешки

Басында тәжи тақыя,
Тағы да төрт аяғы,
Ийекте узын сақалы,
Ол неге адам болмайды.

Ешки

Сақалы бар, мурты жоқ,
Басы бар, ақылы жоқ.

Ешки

Он еки түйе,
Он бийе,
Тоғыз сыйыр,
Бес ешки,
Еки ярым қоян,
Үш түлки.

Усы Ұайұанлардың тууылатуғын ұақты

Кишкене женгей жууырып баратыр,
Етегинен бийдайы төгилип баратыр.

Қойдын қумалақлары

Басында еки таяғы,
Төрт тиреуиш аяғы,
Ийегинде сақалы,
Ұайұанға мегзер қаяғы.

Ешки

Арқасында кийизи бар,
Қарағайдан мүйизи бар.

Ешки

Ийнесиз тиктим,
Үлгисиз пиштим.

Малдың аласы

Кишкене ғана бойы бар,
Қабат-қабат тоны бар,
Мәскеу деген қалаға,
Жетемен деген ойы бар.

Шошқа

Турысы май, етке де бай.

Шошқа

Жерде жүреді, аспанды кермейді.

Шошқа

Орамал әперейін десен құлағы бар,
Геуиш әперейін десен туяғы бар.

Ешкі

Дигир-дигир төртеуі,
Желпилдейді екеуі,
Жәдигердің жалғызы,
Оның менен жетеуі.

Ешектің төрт туяғы, құлағы, құйрығы

Мурты бар, сақалы жоқ,
Тоны бар, кийетуғын шапаны жоқ,
Отырып от басында пайда ойлайды,
Узаққа баратуғын сапары жоқ.

Пышық

От басында узын шанаш.

Пышық

От басында бүкирейген кемпир.

Пышық

Кишкене ғана қумған,
Отырып көзин жумған.

Пышық

От басында қара қумған,
Көкнаршыдай көзин жумған.

Пышық

Дүньяда тамам нәрсениң аты бар,
Бир нәрсениң аты жоқ.

Пышықтың баласы

Ол тек үргиш жәниўар,
Көзи өткир көңли тар,
Парқ етер, деп басқа урсаң,
Ойламайды намыс-ар.

Ийт

Ол нәдирким жаны бар,
Көзи өткир көңли тәр,
Бәдиўа қылып сөз айтсаң,
Ойламайды намыс-ар.

Қытайда бар, қырғызда бар,
Түркистан урыў мунда бар,
Ақыллы дана ер болсаң,
Бул сөзимнен бер хабар.

Ийт

Үй алдында бир сақшы,
Таныса сени тым-тырыс.
Танымаса егер де,
Салады жәнел бир урыс.

Ийт

Күндиз тулып, түнде қулып.

Ийт

- ХАЙЎАНЛАР ДҮНЬЯСЫ ТУЎРАЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Таўдан тас жумалайды,
Оны ғаз қуўалайды,
Он еки жылда бир балалайды.

Жолбарыс

Көк атыма мине алмадым,
Жез қамшымды буўа алмадым.

Жолбарыс-жылан

Ала-ала тоны бар,
Қуйрығының қылы бар,

Жолбарыс

Бир таўда жемис шықты қыясына,
Хәрким ашық болады уясына,
Бир қара қус ушып кетти хаўасына,
Он еки жылда қайтып түсти уясына.

Жолбарыстың он еки жылда балалайтуғыны

Аўзын ашып ақырған,
Маған бағын деп бақырған.

Жолбарыс

Тап-тап атым, тап атым,
Табаны жүйрик көк атым,
Ақырын басып тисейди,
Адам көрсе киснейди.

Жолбарыс

Жазда жайын жейди,
Қыста майын жейди.

Айыў

Таўда талайман көрдим,
Суўда Сұлайман көрдим,
Үйде елеймен көрдим,
Қумда тезекши көрдим,
Дузсыз пискен ас көрдим,
Қайнап пискен тас көрдим.

Айыў, балық, елек, қоңыз, қаўын, дигирман

Жупар тастың астында,
Қызыл тонлы қыз жатыр.

Тұлки

Ғарға көрсе ғақ деген,
Алдап аўзындағыны жеген.

Шағал

Қасқыр минген,
Ешек өңгерген,
Ешки айдаған,
Түйе жетеклеген.

Тұлки

Шөлде шуўлайман көрдим,

Шағал

Еккен-еккен, еккен жумбақ,
Еки етегин түрген жумбақ,
Қазалыға барған жумбақ,
Қақтың суўын ишкен жумбақ.

Кийик

Сары кулақ қояндай,
Қумға шыққан бояндай,

Кийик

Пышық мурт, ешек қулақ,
Түйе мойын, ешки қуйрық,
Айтаман жумбақ етип уялмай-ақ.

Қоян

Бул сөзди кәпелимде ким ойлаған,
Алдына ешек өңгерип, артқа ешки бөктерип,
Бир жаяў киятырыпты түйе айдаған.

Қоян

Айлы түнде жүүырғыш,
Нағыз шайтан зын бергиш,
Тез шаққанлық етсең де,
Үлкен қулақ тез сезгиш.

Қоян

Далада жүр шапқылап,
Өзи айрықша саққулақ,
Тек ешектен басқа да,
Оған уқсас жоқ қулақ.

Қоян

Ийтке минген, түйе айдаған,
Бир түнде жердің жүзин ылайлаған.

Қоян

Ший түбинде шийкили асық.

Тышқан

Бели бүкирейген.
Қулағы тикирейген,

Тышқан

Алыстан қарасаң ләң-ләң,
Қасына барсаң көзи көк,
Пай заңғардың жортыұы,

Тышқан

Бир көк бузаұым бар,
Үйдегилер оннан бийзар,
Базарға алып барсам,
Табылмайды хеш қарыйдар.

Тышқан

Асты тас, үсти тас,
Ортасында шандыр бас.

Тасбақа

Қақпақлы, сары аяқлы көрди мийнет,
Түрине қарап тұрсаң әжеп сүүрет.

Тасбақа

Базардан келген боз үлек,
Бойы аласа көзи көк,
Пай заңғардың жүриси,
Тырмалаңлап желиси.

Тасбақа

Таўдан келер лөк-лөк,
Мойны ала көзи көк,
Пай заңғардың жүриси,
Талтақланып келиси.

Тасбақа

Бассаң бақылдайды,
Тепсең таңқылдайды.

Тасбақа

Асты қара, үсти қара,
Ортасында айпара.

Тасбақа

Бир жанды көрдим аласа,
Әжайып емес тамаша,
Хеш бир нәрсе бата алмас,
Қасқыр, айыў, жолбарыс,
Жыйналып келип қалмаса.

Киртитикен

Өзи әжайып тамаша,
Қасқыр, жолбарыс услай алмас,
Бирден келип қалмаса.

Киртитикен

Текшелеп тебен түрттим тамашаға,
Тырбаңлап адым атлар оңашада.

Кирпитикен

Әсте ғана жортады,
Жылан көрсе қуртады,
Үстинде толған ийне,
Кирип кетер тийме.

Кирпитикен

Жумбағым бар жүмеке,
Тырнақшасы он еки,
Томар ала тиси бар,
Қуйрығында тиреги.

Ешки емер

Узын-узын, уш киятыр,
Узын бойлы қыз киятыр,
Қасқанасы қалтырап,
Көзгенеси жылтырап.

Жылан

Аўзын ашар,
Зәхәрин шашар,
Көрингенлер оннан қашар.

Жылан

Жер астында жездемнин аты киснейди,
Барайын десем аяғымнан тислейди.

Жылан

Денеси шубар,
Тоғайлықтан суўырылып шығар.

Жылан

Жол үстінде майлы қайыс.

Жылан

Тыр жалаңаш сүйреткен,
Көрингенди жийренткен,
Жақынласа аяў жоқ,
Сақлыққа бизди үйреткен.

Жылан

- БАЛЫҚ ТУЎРАЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Бир кәниз узынынан жатыр жерде,
Күйеуі жоқ, баласы көп болады өрде.

Балық

Үйдің алды шал қамыс,
Үйдің арты шоқ қамыс

Балықтың қалаиш-қуйрығы

Дүньяда бир қус барды ушпас бийик,
Сейтсе де жүрмейди екен жерге тийип,
Арасын аспан жердің от алса да,
Кетпейди ҳеш бир жери отқа күйип.

Балық

Әжайып мақлуқ бар үсти мың теңге,
Айдасаң жүрмейди қасла бир жөңге,
Мыңын сатсаң оның болмас бир тенге.

Сазан балықтың қабыршағы

Ашылмаған урада,
Пишилмеген тон жатыр.

Балықтың өти

Териси пулдан,
Көзлери нурдан,
Суў ишпейди қолдан.

Сазан

Өзи суўдың астында,
Көзи суўдық үстинде.

Балық

Суўда өмир сүреди,
Суўсыз жерде өледі,
Қолайын таўып усласаң,
Услама деп сөгеді.

Балық

Тилсиз хайўан көрдим,
Гүлсиз мийўа көрдим.

Балық-анар

Аўзында тили бар,
Сөйлеўге димары жоқ.

Балық

Қамыс басы қыймылдайды.

Балық

Көзжетпесте бир пил,
Арқасында таспатил,
Жанлыдан жансыз туўады,
Ақылың болса ойлап бил.

Бекире

Басы бар да шашы жоқ,
Көзи бар да қасы жоқ.

Балық

Аўзы астында.
Көзи үстінде.

Бекире

- ҚУСЛАРҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

* Үй қуслары

Ерте турған,
Турыңлар деп жар урған.

Қораз

Буйрық берип епсейди.
Ерте турып тепсейди.

Қораз

Аўылымызда бир молла,
Ўақтында азан оқыйды,
Азанын оқып болған сон,
Шөпти-шарды шоқыйды.

Қораз

Басы тарак, қуйрығы орақ.

Қораз

Киятыр едим өктен,
Биреў шықты бүктен,
Аўзы-басы сүйектен,
Сақаллары еттен.

Таўық

Арқадан келди еки пил,
Арқасында таспа тил,
Жанлыдан жансыз туўады,
Ақылың болса ойлап бил.

Таўықтың мәйегі

Ақ болды, ала болды,
Ишинен шықты қара болды.

Тауықтың шөжесі

Бір гүзеде екі суў.

Мәйек

Қазық басында қар турмас.

Мәйек

Асты пахта, үсти пахта,
Ортасында мелле пахта.

Мәйек

Ақ үйдің аўзы пүтин, есиги жоқ,
Күн түсер төбесінде тесиги жоқ,
Ишинде бесиги жоқ, көп бала бар,
Оларды бөлейтуғын бесиги жоқ.

Мәйек

Бір қудықтың икки түрлі суўы бар,
Ол не суўдурким от қасында муз булур,
Өзге суўлар от қасында суў болур.

Мәйек

Бір қуйыдан екі түрлі суў шығады.

Мәйек

Бир кеседен еки түрлі суў иштим.

Мәйек

Тириден өли туўады,
Өлиден тири шығады.

Мәйек

Әй тәбият қудиретли пәрманадар,
Бир қудықтың еки түрлі суўы бар,
Ол не суўдур от басында муз болур,
Өзге суўлар от қасында суйылар.

Мәйек

Қуў тақырда ақ сандық,
Аўзы-мурны жоқ сандық.

Мәйек

Аўзы жоқ, ақ мешит.

Мәйек

Есиги де жоқ, тесиги де жоқ,
Ақ отаў.

Мәйек

Кийизи ақ отаўдың палдан татлы,
Көги жоқ, керегеси тастан қатты,
Күн кермеген ишинде бир қыз жатыр,
Салтанатлы.

Мәйек

* Дүз құстарына байланысly дөреген жумбақлар

Қын-қыналы, қыналы,
Қуйрықлары қыналы,
Жасыл ала тон кийип,
Жайнап турған қыналы.

Қырғауыл

Қызыл жыңғыл ишинде,
Қыздай бийкеш,
Мойны, басын тараған,
Муздай бийкеш.

Қырғауыл

Қызыл жыңғыл ишинде,
Қыздай болып отырған,
Етек-жеңин түринип,
Муздай болып отырған.
Қулағы салпы келер деп,
Жылай-жылай отырған.

Қырғауыл, сағал

Қызыл жыңғыл арасы,
Қыздай болып киятыр,
Үсти-басы малынып,
Жуздай болын киятыр.

Қырғауыл

Жылт-жылт етти,
Жылғаға түсти,
Ұасасын ийнине қысты.

Қырғауыл

Қызыл шапан қийгизди жигитине,
Көрген адам таң қалды тубитине,
Жасыл жипек орайды тамағына,
Тәбият бар келбетти берседағы,
Қас пенен кирпич бермеген қабағына.

Қырғауыл

Бул-булалы, булалы,
Қуйрықлары қыналы,
Қызыл ала тон кийип,
Сайрап шықты булалы.

Қырғауыл

Еки жағында көзи.
Ортасында өзи.

Қус жолы

Хәм хәмнен өтер,
Хәм дәрьядан өтер,
Алтын түтиктен суў ишип,
Ел-халқын жайлап өтер.

Ғаз

Шелеклеп қуйсақ да суў жуқпас.

Үйрек

Дүньяны суў алса да,
Үйрекке бир пул.

Үйрек

Ушыўы басқа, маңлайы қасқа.

Қасқалдақ

Узын бойлы булақлаған,
Суўдық түбин сығалаған.

Ақудайшы қалбугай

Кишкене ғана жүермек,
Там басынан отын таслайды.

Шымық

Таў басында,
Түңликсиз отаў,
Есиги де жоқ,
Көрпе-төсеги де жоқ.

Уя

Гүл үстинде сулыў қыз қосық айтар.

Бұлбұл

Ойласа ойлы,
Сөйлесе сөзлі,
Айтса аўызлы,
Адамның досты.

Тоты құс

Жазда жасыл гүл,
Қыста инде тур.

Көгеришин

Гүл питкен тас тебеге екпесе де,
Түр питкен тула бойға тикпесе де,
Бир көринбес көзиңе қысы менен,
Жазда кетпес қасыннан кет десе де.

Әтшөк

Тәкирарлап атымды,
Бәхәрде нама саламан,
Мезгилди айтып адамға,
Рәхәтленип қаламан.

Әтшөк

Биреу бар көпке мәлим жыл қусынан,
Көринбес қарасақ да тум-тусынан,
Қыс көринбес көзиңе гүзлі-бәхәр,
Билесең жаз болғанын дауысынан.

Өпенек

Айтаман мен бир жумбақ тапсаң нұсқап,
Басында бар малақайы қара пушқақ,
Үстинде ноғай пишкен ақ бешпенти,
Кийип алып турады еки қолын артына ушлап.

Ғәккә

Ала ботам алақлайды.

Ғәккә

Басына кийип алып қара пушқақ,
Келеди жазды өткерип арқа қыслап,
Ақ бешпент, жеңсиз көйлек кийип алып,
Жүреді еки қолын артына ушлап.

Ала ғарға

Жайлаудағы малыма,
Жалтақ күйеу киятыр.

Жайыұлы дәнге ғарғаның келиуі

Зуу-зуу барады,
Әл хаўадан қарайды,
Шөп-шарды шоқыйды,
Ылайдан себет тоқыйды.

Қарлығаш

Әкеси тышқан, шешеси қустан.

Жарғанат

Күндизинде шықпайды,
Жарықларда ықлайды,
Түни менен жатпайды,
Ушып тыныш таппайды.

Жарғанат

Өзин көрсең шыбындай,
Исин көрсең зергердей.

Қурқылтай

Бир нәрсе қараңғыда көзин жумған,
Қайғысыз пәрұайлықтан кеўли тынған,
Мағрип-Машырықты ойлап билер,
Пихуда басқаларға жаны ашыған.

Байыұлы

- ШЫБЫН-ШИРКЕЙЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

*** Қанатлылар**

Зуў-зуў барады,
Зуў-зуў келеди,
Әлхәмдисин оқыйды,
Тордан ғәлбир тоқыйды.

Хәрреген

Тыррыў-тыррыў тырналар,
Жүзим бағда жорғалар,

Ети ҳарам, сорпасы ҳадал,
Буны табың балалар.

Бал ҳәрреси

Ҳәр тәрәпке ушады,
Гүл пөпегин қушады,
Күни менен тапқанын,
Бир ыдысқа қосады.

Бал ҳәрреси

Тақья толы көзгенек,
Ҳәддиң болса бирин түрт.

Ҳәррениң уясы

Қисиге найза түйрейди,
Өзи де соннан күйрейди.

Ҳәрреген

Өзи ақтай, даўысы шоқтай.

Шегиртке

Ат баслы, адам түсли,
Жайын муртлы, жылан көзлі,
Пил мойынлы, түйе тирсеклі,
Қус қанатлы.

Шегиртке

Сегиз аяқлы сергиздан,
Төбеге шығып мал гезлейди,

Шегиртке

Далада көп мал көрдим, пайтақ жатқан,
Буйрықсыз ис қылмайды айғырынақ,
Ат мойынлы, түйе түсли, қылыш қуйрық,
Мойнына жәниұардың тақым артқан.

Шегиртке

Камзолы бар жеңи жоқ,
Өзи арқаның елинде,
Өзи Қуған шөлинде,
Кесеги бар белінде.

Шегиртке

Қара-қара, қара дүгил,
Қанаты бардур күштүгил,
Төрт көзлі дәуір дүгил,
Алты аяқлы хаў дүгил.

Қара қоңыз

Аяғы бар, ат емес,
Қанаты бар, қус емес,
Денеси бар темирдей,
Келбети қара көмирдей,
Көбинше болар жайлаўда,
Ғеш болмайды байлаўда.

Қара қоңыз

Ийис билер, ийт емес,
Ин қазады түлки емес,
Қанаты бар, қус емес.

Қоңыз

Аспаннан түсип ин қазады,
Оның исми түлки емес,
Арқасында азығы,
Алұа емес, басқа емес,
Қәжетине керек емес.

Тезек аударған қоңыз

Ақ деп ақ емес, қара деп қара емес,
Ақ таяқлы аян емес, төрт көзлі дәй емес.

Қоңыз

Алты аяқлы аша емес,
Төрт көзи бар дәй емес,
Ушады, уша берсин ушадағы,
Қус емес, жер қазады,
Жер қазса да түлки емес.

Қоңыз

Алыстан қара көринди,
Қарайған менен ғарға емес,
Алты аяқлы шәкир,
Хеш нәрсенин сәни емес.

Қоңыз

Шийдим-шийдим қус,
Ший басында қонған қус,
Ғаз шекилли қара қус,
Хан басына қонған қус.

Шыбын

Пәтенектен ушар бир қус қанат қақпай,
Мәрт жигит ойланады жумбақ таппай,
Жумбағымның келбетин мен айтайын,
Қанатында қуйрығы бар кетпен саптай.

Ийнелик

Аспанда бир қус ушар қанат қақпай,
Сол қустың қанатлары кетпен саптай.

Ийнелик

Бир нәрсе өзінде пәри, халыққа тентек,
Қорқады атын айтсаң хаял-еркек,
Ат салып, қурық салып услатпасада,
Услаймыз хийле менен өзін еплеп.

Кене

Кишкене ғана арғымақ,
Услатпайды ғарғып-ақ.

Шекшек

Қыс болса уйықлайды,
Жазда диңкилдейди.

Шыбын

Бүлік-бүлік етип бүлінген.

Шамай

Аяғы аўзынан бетер,
Аўзы жанынан өтер.

Сона

Кишкене өзи кенеден,
Туўғалы жолдас енеден,
Айырылмайды денеден.

Микроб

* Қанатсызлар

Қыя-қыя жерлерде,
Қыйма султан опырар,
Тырнақлары гүмистен,
Қыйма келип отырар.

Қурбақа

Сасық көлде ийт үрер.

Қурбақа

Сәрхаўыздын басында,
Бәйбише кербаз отырар.

Қурбақа

Тарбан-тарбан тарбыйған,
Түри жаман жарбыйған.

Қурбақа

Беллен-беллен, беллен ат,
Бели қайқы гүрең ат,
Таўға қарай өрлейди,
Таўдан қулап өлмейди.

Қумырысқа

Бир жәнлик жаны бар қыймылдайды,
Жүргени жер жүзінде билинбейди,
Мәхәли келип турар бир ўақытта,
Өмири тамам болар гүз болғанда.

Қумырысқа

Шығады бир шәхәрден қырық мың қосым,
Болған соң өзи жарлы неси болсын,
Ел шаўып жетим-жесир қылмаса да,
Таўып жүр өз халына несийбесин.

Қумырысқа

Желлен-желлен, желлен ат,
Бели байлы гүрең ат,
Хай заңғардық жүриси,
Дизбеклесип шабысы.

Қумырысқа

Жол бойында майлы қуырымаш.

Қумырысқа

Жер астында жездемнің аты киснейди.

Бузаұбас

Тап-тап, тап атым,
Тапылдайды боз атым,
Қара қула басқа атым,
Аллахума озаған,
Жекен түбин қазаған,
Қамыс ушын отлаған,
Жекен түбин тоқыған.

Бузаұбас, бақа

Қырда ескек еседі,
Патас жерді гезеді,
Шыбын-ширкей шоқыйды,
Шаңнан аұын тоқыйды.

Өрмекши

Жумбағым бар жупбийке,
Аяқлары он екі,
Қумар ала көзі бар,
Қуйрығының меңі бар.

Мий

Айтаман мен бир жумбақ қудашама,
Еситпес ол жумбақты унамаса,

Өзиниң сүйеги жоқ денесинде,
Сыртында бар бууыны он-он есе.

Есек құрт

Мен бир кус көрдим исми хәрип,
Киятыр қарны жерге сүйретилип.

Кене

Аяғы бууын-бууын сарғаяды,
Қызыл қыя қумларды аралайды,
Өзи құрттай болса да сондай батыр,
Тумсығы тийген жерди жаралайды.

Кене

Бир ийтим бар қызық,
Қуйрықлары сызық,
Еле келсе көрерсең,
Күле-күле өлерсең.

Шаян

Қос мүйиз төбесинде қарасаңыз,
Аяғы сегиз, мурты еки барласаңыз,
Қыс кетип жазда келеди аңласаңыз.

Шаян

**ӨСИМЛИКЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР
- ДИЙҚАНШЫЛЫҚҚА БАЙЛАНЫСЛЫ**

Еккеним нөкет,
Көгерди сөкет,
Жапырағы тут,
Мийұасы алмұрт.

Пахта-нөкет-шигит, сөкет-сабағы, тут-жапырағы, алмұрт-ғозасы

Аппақ-аппақ, аппағым,
Түбиттен де жумсағым.
Иши толы ақ майым,
Кийим-кеншек белбаұым,
Жерден өнген байлығым.

Пахта

Я бала мени таны,
Көйлек-кеншегиң қәне,
Басың сыйдйып, ғозалағың қәне.

Пахта

Әсте-әсте, бойы пәсте,
От отлайды, суұ ишпейди,
Оның өзи қасыл нәрсе.

Пилле

Өзи қыллы, сатса пуллы.

Шалы

Узын бойлы сарылар,
Қолтығында наны бар,

Бийдай

Қарны жарық қайықша,

Бийдай

Жерге урдым балтаны,
Аўзы гүмис қалтаны,
Жерден бир бала шықты,
Уллы елдің султаны.

Бийдай

Қатар-қатар аталар,
Ақ сақаллы бабалар.

Жүөери

Буўын-буўын буўазақ,
Буўыннан да көзи узақ,
Ата кийик териси,
Алтын қошқар мүйизи.

Жүөери

Жерден шығар таранып,
Тум-тусына қаранып,
Жигит ағасы болғанда,
Басына сәлле оранып.

Жүөери

Жерден шығар жаланып,
Тум-тусына қаранып,
Орта жасқа келгенде,
Сәлем берер оранып.

Жүөери

Бир нәрсе узын бойлы сәллеси бар,
Қойнында қундақланған баласы бар,
Айтайын буның мәнин сорасаңыз,
Ақ арыў уйқлап жатқан анасы бар.

Қамыс

Жер астынан тек шығар,
Еки қулағы тик шығар.

Мәкке

Бала-бала, балалар,
Бала бойлы салалар,
Туяғынан суў ишип,
Мүйизинен балалар.

Мәкке

Жерден шығар сайланып,
Белине қылыш байланып.

Мәкке

Мынаў неге муңаяды,
Басы неге қыйсаяды,
Дөгереги бозарып,

Көзи неге қызарады.

Тары

Аласа теректе аласа уя,
Уя сайын бир жумыртқа.

Тары

Туяғын жерге тыққан,
Басынан майы шыққан.

Кендир

- ПАЛЫЗ ЕГИНЛЕРИНЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Атасы баласын жүклейди,
Баласы атасын жүклейди,
Сойсаң қаны жоқ,
Шөжесинің саны жоқ.

Қауын

Баласынын ишінде,
Анасы жатыр.

Қауын

Айтайын мен жумбақ сересинен,
Бес қала менен Түркистанның арасынан,
Құдиретін тәбияттын көрмейсең бе,
Әкеси тууар екен баласынан.

Қауын туқым

Көрсен көзинди тындырады,
Жесен мийринди қандырады.

Қауын

Дузсыз пискен ас көрдим,
Домаланған тас көрдим.

Қауын

Бир үйдің ишінде үш көрпеше жыйыұлы тур,
Есиги де жоқ, тесиги де жоқ,
Қонақ келсе ашылар.

Қауын

Көк ылағым гүенде жатып семиреди.

Қауын

Әкеси жасына жетпей-ақ,
Баласы базарға барады.

Қауын

Сауысқан ала болады,
Шийрин-шекер жемиске,
Иши толған болады.

Қауын

Бир көйлегім бар шым кесте,
Оны көрген хәйесте,
Жасы жигирма бесте.

Қауын

Жерден шығар сайланып,
Алпыс бес күн толғанда,
Алдыңа келер таўланып.

Қыяр

Шығарында еки қулақ,
Үш айдан соң бир қушақ.

Ғарбыз

Көк өгизім көгинде жатып семиреди.

Ғарбыз

Кишкене ғана тандырша,
Иши толы шөрекше.

Ғарбыз

Өзи семиз мойны жоқ,
Териси қалын түгі жоқ.

Ғарбыз

Есиги жоқ, әйнеги жоқ,
Иши толған бала.

Ғарбыз

Өзи семиз, түксиз егиз,
Дәмин татып жеп көриңиз.

Ғарбыз

Балам-балам, балдайды,
Балық суы қайнайды,
Өмиринше жалынса да,
Өлемен деп зарлайды.

Ғарбыз

Узын-узын әулийе,
Оннан да узын әулийе,
Тораңғылдың түбинде,
Тонқайып жатқан әулийе.

Асқабақ

Пәлегинен туғдырған,
Алқымынан буғдырған.

Суғқабақ

Аспанға қарап аузын ашқан,
Төменге қарап суыңын шашқан.

Суғқабақ

Кишкене ғана бойы бар,
Қабат-қабат тоны бар.

Пияз

Жер астында постынлы шешем.

Пияз

Өзи жер астында турады,
Сақалы сыртқа шығып турады.

Пияз

Пәп-пәкизе бойы бар,
Пәрше-пәрше тоны бар.

Пияз

Жазда инге тығылып,
Жатырған қызыл түлкини,
Қуйрығынан суұырып,
Әкелди ағам бир күни.

Гешир

Жер астында қатара қазық.

Гешир

Қып-қызыл қыз жер астында,
Шашбаўлары жер үстінде.

Гешир

Кишкене ғана бойы бар,
Қырмызыдан тоны бар.

Бурьш

Сопайған ғана бойы бар,
Қызыл мақпал тоны бар.

Бурьш

Биз-биз, биз едик,
Биз бир талай қыз едик,
Бизлерди бизип кетти,
Бир жипке дизип кетти.

Бурьш

Ол не нәрсе қанға мегзер, қаны жоқ,
Тула бойын қан алып тур, жаны жоқ,
Хәм онын жупты жолдасы жоқ,
Көтерип жүрген баласының саны жоқю

Бурьш

Бир арқанда отыз қой,
Гүёенде жатыр.

Бурьш

Алтын қорада ас көрдим,

Айғабағар

Күннің нурын сүйемен,
Күнге басымды ийемен.

Айғабағар

Бир ылағым алабас,
Жән-жағына қарамас.

Айғабағар

Ул туғып қыз болар.

Гүл

- МИЙҰЕШИЛИККЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Дузсыз пискен,
Қайнамай түскен.

Мийұе

Қыста мазар,
Жазда базар.

Жүзим

Бир анадан жүз бала,
Өз исине мәрдана,
Жүзи бірдей боз бала.

Жүзим

Атасы үш жасында,
Баласы базарға барады.

Жүзим

Хәм қызыл, хәм татлы,
Татқан жанды таңырқатты.

Алма

Кишкене ғана зеренше,
Иши толы мыйықша.

Әнар

Жипек яңлы жапырағы,
Салланады путағы,
Өзи шынжырлы түкли,
Мазасы палдан татлы.

Шабдал

Азар-азарға кетти,
Әкеси үш жасында,
Баласы базарға кетти.

Ерик

Жерден, суўдан нәр алып,
Тез ўақытта ер жетер.
Атасы үш жасында,
Баласы базарға кетер.

Ерик

Үлкен қара үй,
Үлкен қара үйдің ишінде,
Кишкене қара үй,
Кишкене қара үйдин ишінде,
Мәхәррем бий.

Ерик, шаңғалақ, мәжене

Айналасы шардай,
Түси қандай,
Дәми палдай.

Шийе

Әкеси әрең гүрең,
Анасы жайма шуўақ,
Баласы батыр,
Бардан қызы қызыл дүрдана.

Шийе

Ийрек-ийрек әкеси бар,
Желбиреген шешеси бар,
Татлыбийке деген қызы бар.

Шийе

Әкеси әрре-әрре,
Баласы қызыл гүрре.

Шийе

Сырты қызыл, иши ақ,
Арасында бир таяқ.

Жийде

Бир шәхәрден ун алдым,
Қызыл қапқа қапладым,
Ийлесем уным нан болмады,
Журт мақтаўсыз мақтаўлы,
Бир жумбағым бар еди,
Саған айталмай жүрген сақлаўлы.

Жийде

**- УЛЫҰМА ӨСИМЛИКЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН
ЖУМБАҚЛАР**

Қыс болса көкирек керип жалғыз турған,
Жаз болса қус базары сонда болған,
Қыстың күни жалаңаш, жазда липас,
Жайылып әлұан түрли сәнге толған.

Терек

Топыраққа тутасқан,
Үй алдына жарасқан.

Терек

Жазда кийинеди,
Қыста шешинеди.

Терек

Асан аға тикке түрды,
Балалары қол шаппатлады.

Терек

Үй қасында дыранша,
Дыранша сайын бир ақша.

Терек, жапырақлар

Жап бойында пәр төсек,

Майса шөп

Узын терек, иши геўек.

Қамыс

Өз елимде ер едим,
Түлки тумак бег едим,
Қушаққа қыйылдым түстим.
Отыз еки дузаққа түстим.

Қамыс

Төребайдың төрт қызы,
Көлге барып қыйылды.

Қамыс

Буўын-буўын буўазақ,
Буўыннан да көл узақ,
Оба кийик териси,
Алтын қошқар мүйизи.

Қамыс

Таўда ыңылдар,
Суўда зықылдар.

Қамыс

Елимде жек едим,
Сары сақаллы бек едим,
Қысылдым қыспаққа түстим,
Отыз еки-дузаққа түстим.

Қамыстың баслаўы ший болыўы

Жасымызда жай едик,
Жийрен сақаллы бай едик,
Қысылдық, қыспаққа түстик.

Қамыс

Үй артында нар терек,
Гүреспеге адам керек.

Гүдили пишен

Дара-дара, дара болған,
Басы айырылып қара болған,
Қарыс жерине шаш шығып,
Ол да өзине пана болған.

Геўрек

Иши қызыл, сырты жасыл лалазар,
Шақасында бүлбүл қуслар сайрасар.

Қарамық

Тамыры бар, шақасы жоқ,
Қалпағы бар, гүли жоқ,
Мийәси бар, дәни жоқ,
Дузлап қуұырып жейди.
Атын буның не дейди.

Замаррық

Түби бир, шақасы мың,
Шақырсаң таўдан асар.

Саңыраў қулақ

Таўлы жерде өседі,
Жылда гүлlep писеді,
Жақынлап кеткен адамлар,
Көрмесе де ийисинен сезеді.

Жуўсан

Алыстан қарасаң таўдай,
Қасына келсең жаўдай.

Шеңгел

Көшеримди жел билсин,
Қонарымды сай билсин.

Қанбақ

**УСЛАП-ТУТҚАН ЗАТЛАРҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН
ЖУМБАҚЛАР**

- ҮЙ-РУЗЫГЕРШИЛИККЕ БАЙЛАНЫСЛЫ

Қара сыйырым қарап тур,
Қызыл сыйырым жалап тур.

Қазан, от

Қара бийем қалт етти,
Қабырғасы жалт етти.

Қазан, от

Қараша бий атланса,
Бала-шаға қуғанар.

Қазан

Өзи биреу, қулағы төртеу.

Қазан

Қара өгизди қызыл өгиз жалайды.

Қазан, от

Қарабай ағам аттан түсти,
Балалары жуырып келди.

Қазан-табақ

Хәкке үйде отыр,
Қуйрығы зыят тур.

Қазан, шөмиш

Мен бир жумбақ айтайын табасаң ба,
Таппасаң тамашаға қаласаң ба?
Дәрьяның ортасында бир қус отыр,
Қуйрығы дәрьяның жағасында.

Керсен, шөмиш

Қараңғы үйде керсен жатыр.

Қазан

Жылқының жол бермейди қара көги,
Үйінде қарақалпақтың үш қызы бар,
Мурнына өткерилген әребеги.

Темир ошақ

Керегениң басында,
Ғалы қоржын.

Тутқыш

Еки басы жудырықтай,
Ортасы қылтырықтай.

Тутқыш

Жумбағымның жүзи қара,
Таппағанның бети қара.

Көсеу

Арқаңа миндим қан болдым,
Қапыға келдим қул болдым,

Отқа жандым күл болдым.

Отын

Қара қойым суўға кетти,
Қуйрығы шубалаң етти.

Шәңгил қабак

Кишкене ғана мешел,
Сүңгип барып суў ишер.

Қасық

Хәкке уяда,
Қуйрығы қыяда.

Самар, қасық

Қарны үлкен ғарға бойлы қара кемпир,
Қойыппан жойылса егер,
Бес кисини оған кепил.
Ет пенен нан жемейди,
Суў ишеди, өзи сондай кесир.

Қуман

От басында қара кемпир,
Төркини орыс, өзи жесир,
Сүт ишпейди, суў ишеди,
Өзи соныңдай кесир.

Қуман

Адам жоқ, үй бар.

Қуман

От басында омпайған,
Көкириги томпайған.

Қуман

От басында тәўкешик.

Қуман

От басында отырған қарны жуған қара кемпир,
Май берсем де жемейди, ет берсем де жемейди,
Суудан бөтен қөрегі жоқ сондай кесир,
Бир жаққа басы аўып кетпесин деп,
Сыртынан бес кисини қойдым кепил.

Қуман

Қарны үлкен, ғарға бойлы қара кемпир,
Кемпирдің өзи жесир, төркини орыс,
Кемпирдің жесирлигинен барды қәўпим,
Сыртынан бес кисини қойдым кепил.

Қуман

Асты жез, үсти гүмбез,
Бир адамға пүтин затты,
Оны соққан муқыятлап,
Хийўадағы азаматты.

Қуман

Алтын табақ, гүмис табақ,
Қара инген, ақ бота,
Азан менен келеди,
Анасы менен бирге ойнап.

Шайнек-кесе

Кишкене ғана ақ тана,
Мүйизим бар деп мақтана.

Шайнек

Кишкене улы бар,
Кирген-шыққан сүйеди.

Кесе

Аналары текшеден түссе,
Балалары жууырып келеди.

Шайнек-кесе

Тақ-тақ етеди,
Теңиндей жерди алады.

Кесе

Асты жез, үсти гүмбез,
Бир адамға пүтин,
Еки адамға аз,
Оны соққан хийуалы саз.

Дүмие

Биреўге пүтин,
Екеўге жарты.

Дүмше

Өзек емес, сай емес,
Суў ағады жылғадан,
Өз-өзинен турады,
Зорыққан аттай ҳарыған.

Самовар

Ишине қарасаң көмирден қара,
Сыртына қарасаң алтыннан сары.

Самовар

Көрдим бир кәрамат расында.
Қалпағы бар басында,
Уллы-киши жыйылса,
Отырар екен жазылып,
Айналысыш қасында.

Самовар

От шығып төбесинен неғып отыр,
Аўзынан жыйнағаны ағып отыр,
Қолында ашырқаған биреў менен,
Тамызбай бир келиншек қағып отыр.

Самовар

Көринер анадайдан сары болып,
Қайнайды от пенен суў жары болып,

Ерте сәске болғанда суў ишеди,
Кәрўанның жез буўдағы нары болып.

Самовар

Өзи сары, өзи гүрилдеп тур,
Мойнын бурып турған сүтли сыйыр.

Самовар

Сарысы алтыннан сәре,
Иши көмирден қара.
Аўзына кирип-шығады,
Жарық бас бала.

Самовар, әтешкүр

Түйениң табанындай табаны бар,
Шошқаның құрқылдайды қабанындай,
Басындағы айдарын тартып қалсаң,
Мурнынан қара қаны ағып турар.

Самовар

Бир зат бар сыпайыны бағып турған,
Басы бар, аяғы жоқ, нағып турған,
Бойына ишкен асы тарамайды,
Аўзынан қара қаны ағып турған

Самовар

Сары ағаштан сорайып,
Ишине жаққан қалайым.
От пенен суў бир жерде,

Табылып тур хәрдайым.

Самовар

Бир зат көрдим аты дуў,
Иши отта, сырты суў.

Самовар

Аласа теректен қар жуўар.

Елгезер

Келин шекесинен қақты,
Ишиндегиси ақты.

Елгезер

Тақ-тақ етеди,
Астынан кәрўан өтеди.

Елгезер

Кишкене ғана аўан,
Асты толы боран.

Елгезер

Асты боран, үсти ошак.

Елгезер

Бир сақсақта еки қулақ.

Қайшы

Әмир болып хұким етсең,
Ұзир болып бөлип берер.

Қайшы

Шөпшегим шөпшек,
Алтын әткөншек,
Жети қыздың алмасы,
Елеге шекем келиншек.

Қууыршақ

Бизиң үйде бир киси,
Аузында бар қырық тиси.

Қоржын

Қырық қулағы бар,
Еки аузы бар.

Қоржын

Жылт-жылт еткен бәзирген,
Дуйым журтты ол гезген.

Теңге

Жылт-жылт еткен қызарған,
Ел арасын қыдырған.

Тийин

Кишкене ғана минтас,
Тартып урсан сынбас.

Тийин

Кишкене ғана безер,
Дуйым журтты гезер.

Теңге

Бир қысым қамыс,
Хәммеге таныс.

Пул

Аттан бийик, ийттен аласа.

Ер

Тептим, терекке шықтым,
Уштым, ушпаққа шықтым.

Ердің зәңгиси

Тептим таўға шықтым.

Ердің зәңгиси

Тап-тап, тап еттим,
Там басына миндим.

Ер, зәңги

Узын еди кестим,
Жууан еди жондым,
Қудай бундай қылар ма,
Қуйрыққа қайым болар ма.

Ер

Кишкене ғана бойы бар,
Хәр нәрсе қылар ойы бар.

Ийне

Жылт етти жылғаға түсти.

Ийне

Хәммеге тон тигеди,
Өзи жалаңаш.
Өзи жиңишке,
Кекили узын.

Ийне

Кишкене ғана минауар,
Ол минауар жоқ болса,
Дуйым журтты тул етер.

Ийне

Жылт-жылт етеди,
Жууырып өтеди.

Ийне

Қылтанақтай бир нәрсе ийретилген.
Мойнында узын шылбыр сүйретилген.

Ийне-сабақ

Кишкене ғана бойы бар,
Қулаш-қулаш шашбауы бар.

Ийне

Өзи бир, бул дүньяның кишкенеси,
Өзиниң әпиуайы түскенеси,
Тамам исти питкергиш,
Және бар изинде сүйреткиши.

Ийне-сабақ

Мийттей баслы, мын кезли.

Оймақ

Кишкене ғана торғайды,
Өзи адамды алдайды.

Оймақ

Қара тауық қақырлайды,
Қанатлары сақырлайды.

Қайшы

Алты аяғы бар,
Талдан таяғы бар,
Арқасында куйрығы бар,

Турмыстың көрсеткен бұйрығы бар.

Тәрези

Дигирман-дигирман тас көрдим,
Шақмақтан тас көрдим.

Шыра

Қумған-қумған, аўзын жумған,
Жалғыз көзи қуртлаған.

Шыра

Күндиз өли, түнде тири.
Узын қуйрық саўысқан,
Бир көлдің суўын таўысқан.

Қуйы, шелек

Өзи дәннен туўылған,
Бели қысып буўылған,
Үй ишинде сыпырық,
Алдына түсип жуўырған.

Сипсе

Белин буўар қылтыйып,
Үйде турар тылтыйып.

Сипсе

Жалпақ бетли батыр,
Белин буўып жатыр.

Сипсе

Онда барып ондай болдым,
Мунда келип мундай болдым,
Белин буўған қулдай болдым.

Сипсе

Қаранғы үйде бели байлы қул жатыр.

Сипсе

Қабырғасы барда, қаны жоқ.
Аўзы бар да, жаны жоқ.

Себет

Иши тоқ, көленкеси жоқ.

Ура

Аўзы аспанда,
Иши паспанда.

Ура

Қараңғы үйде қабан гүркірейди.

Дигирман

Арқасында аўзы бар,
Тумсығында көзи бар.

Дигирман

Гүйсеп турған тас көрдим,
Суўсыз пискен ас көрдим.

Дигирман, қаўын

Сырғаўылдай бойы бар,
Тостаған сыяр қойны бар,
Төбесинде айдары,
Алқымына байланар.

Дигирман-тартқыш

Гүңгирлектің астында,
Көзи қызыл ийт жатыр.

Дигирман

Үйге барсаң ырылдайды,
Қапталынан шаңы зырылдайды.

Дигирман

Қырда қайрайман көрдим,
Суўда сулайман көрдим,
Қайнап пискен тас көрдим,
Дузсыз пискен ас көрдим.

Қасқыр, дигирман, балық, сүт

Қаранғы үйде жолбарыс,
Адам тийсе гүркирер.

Дигирман

Гүңгиректің астында,
Көзи қызыл ийт жатыр,
Жақынласаң ырылдайды.

Дигирман

Арқасында аўзы бар,
Ортасында мәни бар,
Жетик шайыр болсаң,
Усы гәптен хабар бер.

Дигирман

Әкеси аўзын ашты,
Баласы теўип қашты.

Кели-келсап

Жумбағымның жубы жоқ,
Жупбийке тоқал үйде жоқ.

Кели-келсап

Аўзы бар да, тиси жоқ,
Оны урмаған киси жоқ.

Кели-келсап

Аўзы толы әлапат,
Иши қызыл бәлапат,
Түнде бардым урлыққа,
Алып қайттым күн шыға.

Тандыр

Үсти пүтин, иши түтин.

Тандыр

Ап етип алысты,
Еки ерни қабысты.

Арша

Төрде төртеу отыр төремен деп,
Есикте екеу отыр қудайдың не солғанын, көремен деп.

Төрдеги төртеу – сандықтың төрт туяғы, есиктеги екеу – босаға-табалдырық

Төрт аяғы бар,
Төбелеседи жүреді.

Сандық

Арқасы күнге тиймеген,
Бауыры жерге тиймеген.

Сандық

Ишінде адам жатпайды,
Сууға салса батпайды,
Ишине салған затларды,
Аман-есен сақлайды.

Сандық

Аспаннан асылған,
Жерден қазылған,
Тарам-тарам тамырдан,

Тахта болып жазылған.

Қозақ

Қараңғы үйде қарны жарық қул жатыр.

Қозақ

Асты шетен, үсти шетен,
Ортасынан жуырып өтен.

Қозақ-мәки

Қосақлап серпе бердим,
Изинен жорта бердим.

Өрмек

Еккен-еккен, еккен жумбақ,
Еки етегин түрген жумбақ,
Қақтың суыын ишкен жумбақ,
Қазалыға барған жумбақ,
Адайдың қызы айтқан жумбақ,
Табынның қызы шешкен жумбақ.

Пахтаның тоқылып, бөз болыуы

Жыл жыпырда жүн жыпыр,
Ислей берсең жарасар,
Еки жағын қайырып,
Қаға берсең жарасар.

Өрмек

Арман отыр ләйлә-па,
Берман отыр ләйлә-па,
Көлеңкеси гүмистен,
Күлип отыр ләйлә-па.

Өрмек

Қулағы жоқ, мурны жоқ,
Бул қалай тас.
Оң жағына алып қамшысын,
Жолаушының атындай жорғалап ас.

Уршық

Ақ күшигим жууыра-жууыра бууаз болды.

Уршық

Мен бир жумбақ айтайын табасаң ба,
Ақ қаланы айналып шабасаң ба?

Ийик

Шаршамас кемпир көрдим жалғыз аяқ,
Аузына тислеп алыпты жиптен таяқ,
Жүрген сайын белбеуін қабатлайды,
Оған берген гөззаллықты аямай-ақ.

Уршық

Доғалай бас,
Қулағы жоқ, мурны жоқ,
Бул қалай бас,
Он жағына алып қамшылап,

Жолаушының атындай,
Жорғалай бас.

Уршық

Кишкене ғана бойы бар,
Пырылдап аспанға ушар,
Мамықтан кийген тоны бар,
Шалқайып жүріп суў ишер.

Шығыршық

Тышқан жүгин артына шашты.

Шығыршық

Аяғы барды бир қарий,
Жүзи барды бир қарий,
Қарнынан буршақ шашар,
Бул пәрий,
От-жесе де суў ишпейди,
Реңлери сап-сарый.

Шығыршық

Қошқар шақлы, қоян даўыслы,
Жегени қаймағы,
Туўғаны буршағы,
Мәткәрим деген қуршаңқы.

Шығыршық

Ақ түйем шөгип атыр,
Қумалағын төгип атыр.

Шығыршық

Зуў-зуў етер жуўан қус,
Бели байлы жаўан қус.

Шарық

Гүў-гүў етер,
Қарны тойса жумалап кетер.

Шарық-ийик

Зуў-зуў зуўан қуш,
Бели байлы ҳаўан қуш,
Әттең сенин жүрисик,
Узыннан-узақ желисиң.

Шарық

Өзи дәннен туўған,
Мойнын қысып буўған.

Суўқабак

Узын жолдық соқпағы,
Былғарыдан тоқпағы,
Айдай мекен бесеўи,
Темирден екен көсеўи.

Гүби, шелек, атлаў, нискек

Бир нәрсе бар теңкейген,
Аўзын ашып аңқайған,

Аңқайғанды сабап тур,
Басы үлкен паңқайған,
Қапталында бар екен,
Оннан гөре тар екен,
Паррық бас пенен ғыррық бас,
Оны сабап тур екен.

Гүби, шелек, атлаў, нискек

Өзинин ярым қадақ салмағы бар,
Бойында жүзден аслам қармағы бар,
Салғаннан тийген жерин жулып алар,
Сөйтсе де адамзаттан фәрези бар.

Орақ

Қара сыйырым қалт етти,
Қабырғасы жалт етти.

Орақ-пишен

Өзи бүкир,
Барлық көлди бир өзи таўысады,
Көлден келип,
Бийталап дем алады.

Орақ

Алдын атлар, кейин шайнар.

Шалғы

Еки беккем тиси бар,
Дым пайдалы иси бар,

Уста исинде қолланар,
Беккем тутып қолға алар.

Атаұыз

Жансыз шабады,
Жанлы урады.

Балта

Елиў аяқлы, еки қулақлы,
Салады елиў аяқ пенен,
Қара тыңнан жалғыз жолды.

Жарғы

Қатарма-қатар, шынжырма қатар,
Жаз айланар, қыста жатар.

Шығыр

Бир нәрсе-өзи жалғыз, жоқ денеси,
Адамға ақыл қосса бар кереги,
Жайлайды жазы-қысы қатты ағарды,
Бар екен сексен сегіз дөңгелеги.

Шығыр

Қырық гез оқ,
Кегейден садақ,
Қырық дуўадақ,
Бир салмадан суў ишеди.

Шығыр

Оғы жайыұлы гиресли,
Үш баслы, алты кезли,
Он аяқлы бир тисли.

Қос айдаған адам

Мың қойды бир шыбық пенен айдадым.

Пәки-шаш

Тоқалақ терек басында,
Тоқлы қошқар ойнайды.

Бас-пәки

Келте бабам,
Там басынан отын таслайды.

Пәки

Ана аўылдың буўрасы,
Мына аўылдың буўрасы,
Желбирейди шуўдасы.

Пәки

Тәрде пышық жатыр,
Қуйрығын қысып жатыр.

Пәки

Арман отыр ләйли апа,
Берман отыр ләйли апа,
Сәўлесі бар гүмистен,

Жайнап отыр ләйли апа.

Айна

Анаў үйдиң буўдасы,
Мынаў үйдиң буўдасы,
Орала келер шуўдасы.

Сабынның көбиги

Аяғы жоқ, басы жоқ,
Кийимнен басқа асы жоқ,

Сабын

Дүньяда бир ҳасыл зат белин буўған,
Өзи де жеркенбайди ҳарам суўдан,
Жаны жоқ, геўдесинде болған менен,
Қалмайды журт жыйылған уллы тойдан.

Ләген

Есик бетте бүкир терек,
Гүреспеге адам керек.

Ийин ағаш

Басқан жери бармақтай,
Атлаған жери атандай.

Ҳаса таяқ

Күндиз хәр жерде жүреди,
Кеште бир жерде турады.

Хаса таяқ

Барады, барады,
Оймақтай орны қалады.

Хаса таяқ

Еки қулақлы, бір таяқлы.

Бақан

Өзи биреу, көзи алтау.

Терезе

Қошқар мүйіз қодалақ,
Турған жерден тайсалмас.

Жай

Узын терек саясы жоқ.

Көше

Тамға таяқ сүйедим.

Зәңги

Бизде бір әйдарха бар көрмейсең бе,
Төрт көзи әйдарханың төбесінде,
Сүйеги пәрше-пәрше толып атыр,
Жаны жоқ қайырылыуға денесінде.

Қара үй

Төрт қабыртқа,
Отыз омыртқа,
Бәрін ушлап тұрған бір омыртқа.

Үй

Ол недур аўзы қаны,
Көрсен көресен дарыны,
Ол адамды тири жутқан,
Көринбес исте сағымы,
Терисин сойып алса,
Тарам-тарам болар,
Сирә ақпас қаны.

Қара үй

Кенегес кесе қонады,
Манғыт баса қонады.

Үй

Өзинин аўзы бир, сексен бес басы,
Бәнти алтаў он тоққыз жасы,
Көзи төбесинде жоқ болар қасы.

Қара үй

Сүйеги бөлек-бөлек жоқдур жаны,
Терисин сыйырып алсан шықпас қаны,
Адамды тирилей жутар.

Қара үй

Өзи жүкли,
Сырты бекли.

Қара үй

Аспанда алпыс кемпир ат ертлейди,
Жерде жетпис кемпир жер тислейди.

Қара үй, кереге-уўық

Отыз омыртқа, қырық қабыртқа,
Бәрін жыйнап турған бир аўыз омыртқа.

Қара үй

Узын-узын ўақыя,
Оннан да улын ўақыя,
Төбесинде тур тақыя.

Қара үй

Буўын-буўын буўазақ,
Буўыннан да көл узақ,
Ата кийик териси,
Алпыс қошқар мүйизи.

Алты қанат үй

Қатар-қатар турысқан,
Белине белбеў буўысқан.

Уўық

Шым-шытыр шийдей қотыр.

Керегениң көгі

Ай қушақта туу қушақ,
Қушақласаң бир қушақ.

Кереге

Алпыс адым ала аяқ,
Жетпис адым жел аяқ.

Алпыс – керегениң шабақшасы, жетпис – ууық

Елимизде екен де егеде едик,
Ақсақаллы бек едик,
Қырылдық қыспаққа түстик,
Үш жерден дузаққа түстик.

Ууық

Бир нәрсе өзи жансыз жоқ дегени,
Адамға ақыл қосса бар кереги,
Улының аты есиркане мәрдана,
Шешесиниң аты жанаман кемпир,
Әскесиниң аты дурман бәңги.

Үйдиң басқуры, шийи, шаңарағы

Алақандай теңгеге,
Алпыс кене жабысқан.

Шаңарақ, ууық

Ийрек-ийрек, ийрек жумбақ,
Ийренлесип жүрген жумбақ,
Тәбиятқа тартқан жумбақ,
Талтаңласып жүрген жумбақ.

Қара үйдің уызы, дизбеси

Бизде бир байдың қызы едик,
Бизлерди дизип кетти,
Төрт жерден шандып кетти.

Кереге

Әкеси баласын көтереди.
Баласы қурашын көтереди.

Кереге, уық, шанарақ

Азанда кетер қайқайып,
Кеште келер еңкейип.

Тұңлик

Узын-узын яқыя,
Оннан да узын яқыя,
Басында бар тақыя.

Тұңлик, шанарақ

Жона берген неси екен,
Еки жағын берик услап,
Ийе берген неси екен,
Еки басын қаймалап,
Таўлай берген неси екен,

Аўзы-басы қыйсаңлап,
Таслай берген неси екен.

Үйдің тези

Қаратаўдың басында,
Қара бий деген құс отыр,
Қанатына муз қатып,
Қайырыла алмай ол отыр.

Үйдің үзиги

Таў үстінде төрт шыбық,
Төртеуі де тең шыбық.

Тұңликтің баўлары

Тоқсан кирпич,
Төрт көзге бәнт болған.

Уўық, шаңарақ

Үй айналдырып қан шаштым.

Қызыл басқур

Бир қуйыдан қырық қой суў ишип атыр.

Уўық

Қырық қулан бир суўаттан суў ишеди.

Шаңарақ, уўық

Азанда турдым, алып урдым.

Үйдің есиги

Қара сыйырдың қарны жалпақ.

Үйдін ергенеги

Өзи бир қамыс, хәммеге таныс.

Есик

Есикте еки адам отыр өлемен деп,
Қапталда еки адам тур төремен деп.

Маңлайша, табалдырық, босаға

Ана аўылдың жылқысы,
Мына аўылдың жалқысы,
Төбеге шығып қағысар.

Ший тоқыйтуғын аўырық

Өгиз байлар едик,
Көлдің бойын жайлар едик,
Қырылдық, қыспаққа түстик,
Отыз еки дузаққа түстик.

Ший

Келте бәйбише үй бағады.

Қулып

Алыстан шыңғыр-шыңғыр,
Жақыннан көрсең бир темир.

Зулып

Кишкене қыз, қолында биз.

Қулып, гилт

Алыстан ғаңғыр-шуңғыр,
Жақыннан бураў темир.

Гилт

Үй бағарлық бир ийт бар,
Индемейди, үрмейди,
Рухсатсыз ол ийттен,
Хеш ким үйге кирмейди.

Қулып

От жемейди, суў ишпейди,
Ыссылаймайды, суўыққа тоңбайды,
Барлық нәрсени бир өзи қорғайды.

Қулып

Ел жатты, қәлекең тийегин узатты,

Зулып

Кишкене ғана жүўернемек,
Үйди бағып турады.

Қулып

Танқаларлық бир ийт бар,
Үй бағады, үрмейди,
Аяғы жоқ жүрмейди.
Көмешигине тықсан сөйлейди,
Адамның тилин билмейди,
Хабарласпай ол ийтке,
Ғешким үйге кирмейди.

Қулып, зулып

Ақ күшигим аңқ етти,
Даўысы Хийўаға жетти.

Мылтық

Өмир-өмир, өмирден,
Жаққан оты көмирден,
Зумиран деген бир қус бар,
Омыртқасы темирден.

Мылтық

Шырқ етти, шыңғырып кетти.

Мылтық

Жылт-жылт етер,
Жалмап кетер.

Оқ

Теке мүйиз, балық көз,
Жалын қусады.

Мылтық

Дәрьяның аржағында,
Бүркіт отыр.
Қанатын ушайын деп қомлап отыр.

Мылтық

Бели бүкир, алысқа түкир.

Мылтық

Таў тарс егги,
Күн гүрс егги,
Жылғадағы жылқы үркти,
Тоғайдағы түлки үркти.

Мылтық

Бели қайқы,
Жоны тартық,
Силтеп қалсаң,
Бөлип артып.

Қылыш

Биринде жатыр бес бөри,
Биреуінде хеш бөри,
Салып қалса қайтпайды,
Қара тастан тислери.
Хәр секирген жерлери,

Көзиңнен жеңил көшеди.

Бесатар

Кишкене ғана тостаған,
Қула шөлге тастаған.

Қақпан

Шаңарақлы, түңликли,
Ширенип жатқан бір муңлы,
Тийе гөрме бәлеге,
Тийип кетсен ырғыпты.

Қақпан

Бир ийтим бар қабаған,
Алқымына кийиз жамаған.

Қақпан

Сахрада бір айдарға бар буғып жатқан,
Оятқан өз жанынан қаза тапқан.

Қақпан

Тири келип өлиден ас сорайды,
Өли келип тирини бууып алды.

Қақпан

Бир жансыз бір жанлының жанын алған.

Қақпан

Бир жанлы бир жансыздың жанын алған,
Алып кетип сол жайда орны қалған.

Қақпан

Өзи батыр, жолда жатыр.

Қақпан

Айтып мен бир жумбақ саған тәсийн,
Қояйын аўзын ашып жерге басын,
Қудайдан күни-түни тилек тилеп,
Жатады аспанға қарап аўзын ашып.

Қақпан

Ақылы бар, басы жоқ,
Аўзы бар, денеси жоқ,
Қолы бар, аяғы жоқ.

Қақпан

Жәхәннің құдиретине қылдым қуллық,
Қояман еки жағын талға байлап.
Қасына жан мақлуқат барса устар,
Тиккелеп қабатынан тийсе келип.

Аў

Арқансыз жүк артаман кубыл ингенге,
Аўзында бир тиси жоқ кубыл ийекке,
Жеримнен үәде еткен табылсын деп,
Кетемен байлап таслап бир тал шөпке.

Қайық

Көшерсиз, дигершиксиз телек арба,
Айдасаң зыта берер сайдан-сайға.

Кеме

Жүрсе изи жоқ, баўызласа қаны жоқ.

Кеме

Дәрья жағасында, терек шақасында,
Қусларда бир қус көрдим.
Аўзы арқасында.

Кеме

Тап-тап, тап басқа,
Табаны жалпақ, сур қасқа,
Үйирге қоссаң киснемес,
Шөптиң басын тислемес.

Кеме

Табаны жалпақ сур жорға,
Шабысын көрсең сал жолға.

Шана

Изи бар, адымы жоқ аяғының,
Тиймейди ушы жерге таяғының.
Хайўанға еки қолын артып алып,
Ыңыранып үнин салар баяғының.

Арба

Ербегей де сербегей,
Хәргиз үйге кирмегей.

Арба

Ийрегей де ийрегей,
Есиктен үйге кирмегей.

Арба

Жүргенде шақалақлап күледі,
Турғанда үндемейді.

Телек арба

Еки арқаным бар,
Жыйнап алалмадым.

Арбаның изи

Дүньяда еки аяқлы бир қуш бар,
Хәр аяқта он сегизде қанаты,
Қайғырады арқасында бир кисі.

Арба

Ереди анам изиме,
Мингизип алып ишине,
Есиндеме мингениң,
Одағайлап жүргениң,
Сен де миндиң ойлап көр.

Адақ арба

Хәр жағында он секкизден пәри бар,
Ортасында адам сыяр жаны бар,

Арба

Дүбир-дүбир төртеу,
Дигершиги бесеу,
Жуған ағаш екеу,
Шабан ағаш жап-жалғыз.

Арбаны еки адам гүпшеклеп аттың тартып баратырғандағы көриниси

Узын-узын, узын ший,
Ушы қайдан табылар.

Жол

Узын-узын, узын жип,
Ушы қайдан табылар.

Жип

Бир узын көрдим бир уяда,
Оннан узын етпейди бул дүньяда.

Жол

Бәдер кетериси жоқ,
Жетерине түби жоқ.

Жол

Бир жылан жердің жүзін аралаған,
Изинен жуырып жетип баралмаған.

Жол

Узын терек, саясы жоқ

Жол

Атасы палұан,
Анасы жорға,
Баласы ойыншы,
Қызы қосықшы.

Көпір, суы, балық, бақа

Жолға тесек, еткенге есек.

Көпір

- САЗ ӘСБАПЛАРЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Он ойылмалы,
Он еки байламалы,
Жалғыз жайламалы,
Қос қулақлы,
Жалғыз туяқлы.

Дуғтар

Қарны қабақтай,
Путы табақтай,
Тийип кетсе жылайды,

Жылағаны елге унайды.

Дуўтар

Еки қулақ, бир басы бар,
Хәр шетинде таңбасы бар,
Жолға салып айдағанда,
Түрли-түрли жорғасы бар.

Дуўтар

Үш қазық, еки жип, тоғыз ноқта,
Теңселип тербетеди шешен соқса,
Шешен тил сезге жүйрик болған менен,
Пайдасыз индемейди адам жоқта.

Дуўтар

Қәсекеннің мойны узын, қурсағы жуўан,
Беллерин түрме менен орап буўған,
Қазанын көркем етип тастан ойған,
Шығарып бир тесиктен малын сойған.
Текшесин шоты менен дүзетсин деп,
Биреўин бий, биреўин ханы қойған.
Төрт қазық еки жели он төрт ноқта,
Жәханды жай әйлеген адам соқса.
Қос қазық, еки жип, он еки ноқта,
Хаўазы жағымлы тиллери шийрин,
Бирақ индемейди ҳеш адам жоқта.

Дуўтар

Төрт қазық хәр арасы еки ели,
Он еки ноқта,

Сөйлейди шежиредей адам соқса.

Дуўтар

Ушын-ушын ураман,
Ушынан тартып ураман,
Сапырғаным сайрайман,
Сабы өзимнің қолымда.

Қобыз

Он еки белдеў еки жип,
Еки кемешек бир тиршек.

Дуўтар

Еки қулақлы,
Он еки аяқлы,
Еки шешекли.

Дуўтар

Жансызға жаратыпты еки қулақ,
Аңласаң еки арасы күтә узақ,
Оларда шеберликтің бир белгиси,
Қойыпты сулыұлыққа белин қынап.

Дуўтар

Қарасам еки қулақ, бир басы бар,
Тартылған он бес жерден таңбасы бар,
Үстине тилин билген минип алса,
Тиймейтуғын еки аяқлы жорғасы бар.

Дуўтар

Тийсең тийеди, тиймесең индемейди.

Дуўтар

Он еки аяқлы,
Еки қулақлы.

Дуўтар

Бир жағы жиңишке, бир жағы жуўан,
Қос қазық, еки жип, он еки ноқта,
Хаўазы жағымлы, тиллери шийрин,
Бирақ индемейди ҳеш киси жоқта.

Дуўтар

Он еки белдеў, еки арқан,
Еки қазық бир бақан.

Дуўтар

Бир қыз көрдим хасыл зат,
Көкирегінде сызған хат,
Орай таслап белбеўин,
Он еки жерден байлаған.

Дуўтар

Дүлдүлдің еки қулақ, бир басы бар,
Дүлдүлдің он еки жерден таңбасы бар,
Дүлдүлди жолға салып жибергенде,

Хәр қыйлы шайқатылған жорғасы бар.

Дуұтар

ХӘР ҚЫЙЛЫ УЛЫҰМА ЖУМБАҚЛАР

Дәрьяның аржағында жалғыз жайын,
Ол жайын аўзын ашса он сегиз шортан тайын,
Далаға шығып кетип «рахим етип»,
Шабактың жыйнап берер күлли майын.

Жайын – музаппат хәким, он сегиз шортан – он сегиз болыс, шабақ – пуқара халық, күлли майы – салық

Төрт тулға бир нәрсеге басын иймек,
Болмаса төрт тулғаның егер бири,
Шәртине келиспейди таўып бермек.
Күши бар кәхәрленсе жан шыдатпас,
Адамзат куўат берген айрықша бөлек.

Мәмлекет хәм оның төрт шәрти: 1 – ақшасы, 2 – армиясы, 3 – класы, 4 – сиясаты

Өңгерип сынбасымды шықтым жолға,
Мингеним өмиримше озған жорға,
Жанымдағы жолдасым жаман еди-аў,
Бийабырай етпегей иркип жолда.

Сынбас – хақыйқатлық, жорға – кеўил, жаман жолдас – әезил шайтан

Жигирма үйрек, отыз ғаз,
Ушып жүрди пыр-пырлап,
Тамға таяқ сүйедим,

Отызда бестен сыр-сырлап,
Қырым деген шәхәрдің,
Ортасында қырқ булақ,
Бәйбишени байға көндирдим,
Ақыл менен тур-турлап.
Алпыс қасқыр аналы,
Онын қасты қой қырмақ.

*Жигирма үйрек, отыз газ – адамның усы жаслардағы үйректен сулылығы,
отыз бестен сыр-сырлап – усы жасларға шекем өнердің хәр қыйлы әлұан
түрлерин ийелеуі, қырқ булақ – бәйбишени байға көндирдим, алпыс қасқыр –
адамның усы жаста ақылы әбден толысып, дана болып, ел басқарыуы,
қайырқом болғанлығы*

Бир шенеулі, бир шенеусіз.
Бир белдеулі, бир белдеусіз,
Бир аўнамас, бир гүйсемес,
Бир путсиз, бир сүтсиз.

*Шенеулі – жер, Шенеусіз – аспан, Белдеулі – үй, Белдеусіз – гөш, Аўнамас –
тасбақа, Гүйсемес – жылан, Путсыз – балық, Сүстиз – құс*

Барып едим жоқ екен,
Айтып едим бараман деди,
Келгени ғой келмегени,
Келмегенде келер еди.

*Мерекеге шақырылған қыздың әке-шешесі қыдырып кеткен жағынан келип,
жибермей қалғынлығын шақыртыушы баланын астарлы етип жумбақлағаны*

– Бизден бир шымшық қашты.
– Нешик?
– Қырық қулағы қырық жеринен тесик.
– Неше улы бар, неше қызы бар?

– Үш улы бар, еки қызы бар, ерли-зайып екеуі.

II түрі:

– Бизден бир шымшық қашты.

– Нешик?

– Он қулағы оттай тесик.

– Неше улы бар, неше қызы бир?

– Бир қызы бар, еки улы бар, ерли-зайып екеуі.

– Аўылдама, қаладама?

– Айтыўшы аўылда я қалада деп бағдар силтейди.

Еслетпе: Жумбақты шешиўши қоңсыларынан баслап аўылдағы яки қаладағы танысларының семьясын бирме-бир көз алдына келтиреді. Ақырында тапса «пәленшениң үйи» деп жуўап береді

Уллы мәртебелі Хийўаның ханы,
Сизге қурбан болсын бәршениң жаны,
Бир жигит қалыпты қызыр шөлинде,
Бес жигит жиберип алдырын оны.

Ханнын шет елден келген мийманларды күтип зияпат берип атырған ўақтында сақалына бир гүриш жабысып турғанын бир ўәзири көрип, соны алып таслаўға ханға жумбақ етип айтқаны

Бир жигит бир қызды мингестирип киятыр екен, сонда алдынан бир жигит шығып «Мына қызды алып қашып киятырсаңба?» – дейди.

Сонда қыз:

– Хәй-хәй жигит, хәй жигит,

Абайлап сөйле сен жигит,

Бул жигиттиң қайын енеси,

Мениң анамның қудағайы,

Сонда мен неси боламан дейди,

Жигиттиң қарындасы

Бир қой бір қасқырды хәм бір баў бедени бирин-бирине жегизбей бир қайықта дәрьяның аржағына алып өтип бер?

Әдеп қасқыр менен бедени апарып арғы жаққа бедени таслап, қойды алып қайтады, соң қасқырдың өзін әкеледи, изинен қойды алып өтеди

Тоқсан өгизди тоғыз қораға тақтан қамап бер.

Сонша өгизге бир падашысы болмай ма, қосып қамаймыз деп жуўап береди, болмаса дурыс шықпайды

Бир ғаз ушып киятырып, қайраўда отырған ғазларға қарап:

– Ассалаўма әлейкум жүз ғаз, – дейди. Сонда қайраўда отырған ғазлар:

– Жоқ кеширесиз, биз жүз емеспиз, жүз болыў ушын бизлерге тағы усындай, және оның жартысындай, және оның жартысындай ғаз қосылса хәм сениң өзиң қосылсаң, сонда жүз боламыз, – дейди.

36 ғаз

СОВЕТ ДӘҰИРИНДЕ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

- ТӘБИЯТҚА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Қолымда бир айнама бар,

Керек маған ол күнде,

Мектепте де, үйде де.

Аспан

Хәммеге жағымлы,

Туўры барыўға уялады.

Күн

Сулыў қыз таўдан қарады.
Терезеден алтын нур тарады.

Күн

Терезеден сыяр,
Есиктен сыймас,
Сандыққа түсер,
Бирақ қамаққа көнбес.

Күн

Бир көлде еки жайын,
Бири кетсе, бири тайын.

Ай менен күн

Биреўдің бир улы хәм де қызы бар,
Улының түнде, қызының күндиз,
Уйқлайтуғын әдети бар.

Ай менен күн

Бир пәрше пәтир,
Әлемге татыр.

Ай

Асты дағара, үсти дағара,
Ортасында мың-мың шешек,
Бир гүлала.

Аспан, жер, жұлдыз, ай

Бир шатыр бар —
Бақансыз, тиреусіз,
Ишінде еки шам,
Пилтесіз, майсыз.

Аспан, күн-ай

Там басына тары жайылған шашылып,
Ол күтә көп қарасаңыз көз ашып,
Шымшықтың сәулеси түссе жүзине,
Бири қалмай бәри кетеди қашып.

Жұлдыз

Ағам пул берди санай алмадым,
Апам көрпе берди көтере алмадым.

Жұлдыз, жер

Үш жүз алпыс бес жасы бар,
Хүр әлұаннан асы бар,
Он еки улы бар, бир қызы бар.

365 күн, 12 ай, қыз – күн

Ай менен келип,
Күн менен кетеди.

Жұлдыз

Бир зат бар күтә тамаша,
Есабы жоқ адам санаса,
Күтә майда уп-усақ,
Көз илмейди адам қараса.

Жұлдыз

Атамның бир тоны бар,
Жамылып болмас.
Иши толы ҳинжи-маржан,
Бирақ санап болмас.

Ай, жұлдыз

Бир атасы, бир анасы,
Неше жүз мың баласы.

Ай-күн, жұлдыз

Түнде нурын шашады,
Күн шыққаннан қашады.

Жұлдыз

Таў асырып оқ аттым,
Атқан оғымды жоғалттым.

Жұлдыздың ағыўы

Тоғыз шешек бир жапырақ.

Тоғыз планета, аспан

Қарап турсам тәўир гилем,
Көтере алмас аўыр гилем,

Жер

Үстиниң тоғайы, суўы бар,
Сени де, мени де көтерген,
Қуш, мени таў да ал.

Жер

Таўдан келер тастай,
Ҳарылдаған аттай.

Суў

Отқа жанбайды,
Суўға батпайды.

Муз

Болмайды онда бийик ой,
Өзи тегис майданша,
Турады ол үш-төрт ай,
Ыссы келип қалғанша.
Күнде барып балалар,
Түрли ойын ойнайды,
Бирин-бири қуўалап,
Қызығына тоймайды.
Егер оңлы болмасаң,
Жығыласан дүрс етип,
Көрип қойса бир бала,
Күледі саған мырс етип.
Усыны сен ойлап тап,
Басқалардан сорама,
Еситип қойсаң таптым деп,
Айтпа басқа балаға.

Муз, сырғанақ

Ғарры шешем кәхәрленди,
Көз жасы сел етти жерди.

Гүлдирмама, жауын

Ийиси жоқ, дузы жоқ,
Онысыз жапта турыс жоқ.

Суў

Ақ жипекти жапқандай,
Қыста жерди жабады,
Бәхәр келсе қыс шығып,
Суў болып жаптан ағады.

Қар

Өзи аппақ көрпедей,
Пүткил жерди жабады,
Көрпесин жауып болыўдан,
Шымыр аяз табады.
Күндиз көзи көринсе,
Көзинен жасы ағады,
Сүмеклесип муз болып,
Жерге сарт-сарт тамады.

Қар

Ақ тауық, кетеги сууық.

Қар

Сууық болса ақ жаулығын жабады,
Күн жылыса жапқа түсип ағады.

Қар

Қолсыз, аяқсыз есик ашар,
Жеңил майда затты шашар.

Самал

Түтини бар, оты жоқ.

Думан

Сеннен жүйрик болса да,
Көринбейди көзине,
Аяқ-қолы, басы жоқ,
Сес береді өзиңе.

Самал

Басы тауда,
Аяғы көлде.

Самал

Жүриси бар, түри жоқ,
Сести бар да тили жоқ,
Устатпайды қашаған,
Жол жүриу менен жасаған.

Самал

Бүркіт уясын бір тауса,
Бір таппайды.

Ызғырық

Аяқсыз, қолсыз,
Бояусыз, порсыз,
Саласаң сұўрет,
Бизлерге үйрет.

Аяз

Қолсыз, аяқсыз гүл салады.

Суўық

Өзи аппақ көрпедей,
Пүткіл жерди жабады,
Көрпесин жаўып болыўдан.
Шымыр аяз табады.

Қар

Күннің жүзи көринсе,
Көзинен жасы ағады,
Сүмеклесип муз болып,
Жерге сырт-сырт тамады.

Қар

Суўық болса ақ жаўлығын жаўады,
Күн жылыса жапқа түсип ағады.

Қар

Далада таў, үйде суў.

Қар

Қолы жоқ суўрет салады,
Тиси жоқ тислеп алады.

Суўық

Аяғы жоқ жүреді,
Сыңқылдап ғана күледі.

Суўық

Жутсаң қарның тоймайды,
Жутпасаң жасап болмайды.

Ғауа

Қыста тоны жоқ,
Жазда панасы жоқ,
Суўыққа күймейді.

Сая

Жүрсем жүреді,
Турсам турады.

Көлеңке

Қуўсаң қашады,
Қашсаң қуўады.

Көлеңке

Урсаң таяқ өтпейді,
Қуўсаң аяқ жетпейді.

Көлеңке

Күн шықса бирге шағады,
Булт болса үйде қалады.

Көлеңке

Өзиң менен бирге жүреді,
Кеште, азанда узайып,
Бирақ түсте келтереді.

Көлеңке

Өзиңнен озбас,
Изиңнен қалмас,

Көлеңке

Қыста тоны жоқ,
Жазда панасы жоқ.
Суұйыққа тоңбайды,
Ыссыға күймейді.

Көлеңке

Жөңке төре тилсиз сөйлейді,
Ғеш ким оны көрмейді,
Бирақ хәммеге еситилмейді.

Жаңғырық

Көзге көринбес,
Жүрсе билинбес,

Денеге сезилип,
Доланса егер,
Толқынлатып теңизди,
Тақыр жерди боратып,
От-шөплерди шашады,
Шашады да қашады.

Дауыл

Жалт-жалт етер,
Жалмап кетер.

От

Аяғы жоқ қашады,
Қанаты жоқ ушады.

Түтин

Көк шүберек түйдим де
Көкке сәлем жибердим.

Түтин

Бир ағаш он еки путақ,
Хәр биринде отыз жапырақ,
Хәр жапырақтың бир жағы қара,
Бир жағы ақ.

Жыл, ай, күн, түн

Өзи тас жазы, қысы
Жақсы зат жоқ оннан ыссы.

Таскөмір

Жатса тас,
Жақса отын.

Таскөмір

Суўға салсаң жанар,
Отқа салсаң қанар.

Хәк

- ХАЙЎАНАТ ДҮНЬЯСЫНА БАЙЛАНЫСЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Ғаррыдай ақ мурты бар,
Жыллы постын ийнинде,
Ойланып көриң балалар,
Бар шығар мүмкин үйинде.
Ийттей болып үрмейди,
Майданда көп жүрмейди,
Көзин жумып сықылдап,
Қурылдайды пырылдап,
Тойдырып алып тамағын,
Жатқаны оның қурылдап.

Пышық

Жигирма найзасы бар,
Адамға тийгизер пайдасы бар,
Ийесинен адасып қалса да,
Өзин асырайтуғын хийлеси бар.

Пышық

От басында бақа шайнек.

Пышық

Бир хайұан бар есикте,
Қараұыллық кәсипте,
Танысларын қыйнамас,
Танымасын сыйламас,
Дәпинип аўзын ашады,
Қарсылассаң қашады.
Умтылар тағы бақырып,
Туқымласын шақырып,
Шуўласып дабыл қағады,
Далада мал да бағады,
Үйренискен адамы,
Онын досты мудама,
Хадал хызмет етеди,
Кеўилине жетеди.

Ийт

Төрт таяғы бар,
Сегиз туяғы бар,
Узын қамшысы бар,
Төрт булағы бар,
Қос найзасы бар,
Адамға пайдасы бар.

Сыйыр

Анасы елли жамаў,
Баласы қырық жамаў.

Сыйырдың аласы

Жарасықлы жалы бар,
Самалдан жүйрик жәниұар,
Дәртке дауа сүти бар,
Бул қандай мал тауып ал.

Бийе

Маў-маў басқан, маў басқан,
Аяқларын жай басқан,
Денесинде толы күш,
Ислейтуғыны пайдалы ис.

Түйе

Сақалы бар ақылы жоқ.

Ешки

Күн ортада күн батқан,
Үш ай шилледе муз қатқан.

Қатық

Қоян қулақлы,
Ат туяқлы.

Ешек

Бир мақлуқ бар көрдіңиз,
Хәм семиргиш өрбигиш,
Он, он бестен туўмаса,
Гәп емес, оған еки-үш.

Шошқа

Бир жери де аўырмас,
Бирақ мәңги ынқылдар.

Доңыз

Аша туяқлы,
Ешки сыяқлы,
Жүйрик жәниўар,
Мәканы шөлде,
Шәшмели көлде.

Кийик

Сахра дүзде жасаған,
Күтә үркек қашаған,
Айнымаған келбети,
Тап ешкиге усаған.

Кийик

Ғашыр туяқлы,
Ат сыяқлы,
Жонлары тарғыл,
Асаў екен жәниўар.

Қулан

Өзи қайшы қулақлы,
Териси мамық шумақлы,
Сетем алса ҳайт қойған,
Мәканы жоқ турақлы.

Қоян

Қыйық көзлі,
Мамық жүнли,
Бота еринли,
Ешки қуйрықлы,
Белгисин басқа айтпайман,
Өседі екен үй менен дүзде,
Таўып алшы қәне?

Қоян

Қылыш көзлі,
Мамық жүнли,
Бота еринли,
Ешки қуйрықлы...
Өсетуғын үйде,
Өсетуғын дүзде,
Қандай аң балалар.

Қоян

Қыста қардай ағардым,
Жазда жердей жаңғырдым
Тысырлы сезсем секеңлеп,
Сайдан-сайға шабарман.
Татлы тамақ екен деп,
Геширди қайдан табарман.

Қоян

Мәканы тоғай көл екен,
Жүретуғын жери шөл екен,
Күшлилигин соннан бил,
Шығарып суўдан жайынды,
Алып бийени, кулатты түйени.

Жолбарыс

Толық денели,
Әжайып күш ийеси,
Салпаң қулақ,
Сәл нәрседен қорқады,
Балтасыз, пышақсыз, .
Сындырады даракты,
Досларына бас ийип,
Қуллардай жүгин тасыйды.

Пил

Асқан жаўыз,
Ийт аўыз,
Түлки қуйрық,
Өзи жүйрик,
Жақынласа қораға,
Бөрибасарың жатпайды,
Атам кирпич қақпайды.

Қасқыр

Еки туўылып, бир өледі.

Қус

Ерте турады, жар шақырады.

Қораз

Жанлыдан жансыз туўады,
Жансыздан жанлы шығады.

Мәйек, тауық

Басы тарақ, куйрығы орақ.

Қораз

Болсадағы қанаты,
Билмеймен неге ушпайды,
Жайсаң екен жүриси,
Қолдағы қустың ириси.

Түйетауық

Жерден бийик, көктен пәс,
Дизилисип өтеди,
Бир мәўсимнің келгенин,
Хабар етип кетеди.
Қатарласып дизилип,
«Л» хәрипин салады,
Сол ўақыт шаққан болсаң,
Санаўға да болады.

Тырна

Геўдеси шалқақ келеди,
Тумсығы жалпақ келеди,
Суўда шалқып жүзеди,
Қырда аңлап жүреді.

Үйрек

Аяғы қара ғарғадай,
Басы қызыл алмадай,

Мойны ала, төси ақ,
Айқышланған торқадай,
Шубар жумсақ шапаны,
Көл менен теңиз мəkаны,
Ғарқылдап жазда күледі,
Қыста узақ сапары.

Үйрек

Шабактай сууда ойнаған,
Ыссы жақты жайлаған.

Үйрек

Бақша-бақша жайлауда,
Жалықпайды сайрауға,
Көнликпейди көп аса,
Бөденедей байлауға.

Булбұл

Күни-түни ол бирақ,
Шайқалған жорға тұрып-ақ,
Ғауазым мениң жақсы деп,
Ғәмме қуска мақтанады,
Сайраудан шөлде сақланады.

Булбұл

Күни-түни ол бирақ,
Шайқалған бағда тұрып-ақ,
Ғауазым мениң жақсы деп
Ғәмме қуска мақтанады,
Тыңлаушысы болмаса,

Сайраудан ол сақланады.

Бұлбұл

Кип-кишкене құс екен,
Көркем сулыұ түс екен.
Қанатлының шебери,
Қарап тұрсаң усы екен.

Қырғауыл

Бәхәрде қуслар келгенде,
Қонаққа бизге келеди,
Төбеден орын алады,
Шығарыұ ушын палапан,
Шеберлеп уя салады.
Кетсеңиз басқа жақларға,
Қошласып узатып салады.

Қарлығаш

Қармақтай еки аяғы,
Тумсығында таяғы,
Төбесінде гүли бар,
Ала бажақ түри бар,
Көп шырлайды бәхәрде,
Қосық айтқан мәхәлде,
Жүзи төмен турады,
Басын екшеп урады.

Өнепек

Басында бар айдары,
Елеусіз құс жайдары,

Сары ала қанаты бар,
Шығады бәхәр айлары,
Қосық айтса айталмайды,
Өз атынан басқаны.
Усы ұаққа шекем жоқ,
Жаңадан бир сөз қосқаны.

Әтшөк

Бәхәрде бир қус сес берер,
Егис ұақтың ескерер,
Егис етип болған соң,
Индемеўди хош көрер.

Әтшөк

Бәхәрде қулар келгенде,
Ол келмейди қатарға,
Бир келбетлик сөз жазып,
Атлыққа қоссаң «ға» жалғаў,
Қыста келер қатарға.

Ала гарға

Қәлемейди ыссыны,
Келеди тек те қыс күни,
Суўық қәйтип тақ турсын,
Үстинде ала постыны.

Ала гарға

Әпиўайы бир қус бар,
Ала қанат үйрек бас,
Тақылдатып тумсығын,

Жүреді екен жәниұар,
Қумырысқа, қуртқа болып қас.

Тоқылдауық

Қанаты бар, пәри жоқ,
Болады еки құлағы,
Гөне тамның жарығынан,
Тек ғана кеште шығады.

Жарғанат

Жолсыз жерде ыз-ыздың уясы,
Аўқат бермей семиртеди.

Хәрре

Хәр тәрепке ушады,
Гүл пөпегин қушады,
Күни менен тапқанын
Бир ыдысқа қосады.

Пал хәрреси

Самолет-қанатлы,
Жаз келсе дүзер салтанатты.

Ийнелик

Қусқа мегзес ушқаны,
Тазалықтың душпаны,
Өмир сүреді бул жәнлик,
Қыс айынан тысқары.

Шыбын

Ғайғанаттың жаны бар,
Қанатлыдан тауып ал,

Сона

Уя салған бутқа,
Гүбелек пе, қурт па?
Қурт болса да бәрха,
Кереги бар ғой журтқа.

Науқан қурт

Ғәммеге белли жәниұар,
Жейтуғын бир талы бар,
Соның менен тойынып,
Үстине жипек оранар.

Науқан қурт

Өзи кишкентай аппақ,
Жарып жиберсен шатақ,
Писирсен тамақ.

Мәйек

Писирсең аўқат болады
Писирмесең қус болады.

Мәйек

Аўзы питеў ақ отаў,
Аўзы-мурны жоқ отаў.

Мәйек

Сабын жағып қонғандай,
Сыпқанап қолда турмайды
Қанаты бар жүреді,
Суўда өмир сүреді.

Балық

Басы бар да, шашы жоқ,
Көзи бар да қасы жоқ.

Балық

Жар бойында Юсуп отыр,
Еки ийнин қасып отыр.

Бақа

Тек сулыўлық көзінде,
Сықылы жоқ өзінде,
Жазда шаўқым салады,
Шалшық суўдың жүзінде.

Қурбақа

Тастай екен жүрегі,
Жайлап басып жүреді,
Қурғақта да, таўда да,
Еркин өмир сүреді.

Тасбақа

Палыз егининің жаўы,
Оған хеш кимнің жоқ даўы,
Топылған душпанына,
Найзасын тығып алады.

Киртитикен

Тикенекли денеси,
Әжеп тәўир елеси,
Селтең болса биреўден,
Топ болады ол неси?

Киртитикен

Қара қоңыр бедеў ат,
Бели кайқы гүрен ат,
Таўда шапса тоймаған,
Жел қуйрығын шайнаған.

Қумырысқа

Үскини жаман,
Тарбыйған түри,
Өзи шаққан,
Уўлының бири,
Биреўи шақса,
Болмайсаң тири.

Шаян

Қулағы жоқ, көзи бар,
Еситеди дауысты,
Құрғақ жерде изи бар,
Сууда изин тауысқан.

Жылан

Қулағы жоқ, көзи бар,
Аяғы жоқ, изи бар,
Ийреңлеп жүрген геүдеси,
Жер бетинен сызылар.

Жылан

- ОҚЫҰ-БИЛИМ ТУҰРАЛЫ

Әпиұайы жай қарасаң,
Жети жаста барасаң,
Ишінде турли жемис бар
Талап етсен аласаң.

Мектеп

Ғәрежетсиз киресең,
Ғәзийне алып шығасан.

Мектеп

Бәрха ақ қағаздан жүреді,
Оның иси бардам менен,
Аўзы да жоқ, тили де жоқ,
Сөйлесер адам менен.

Хат

Тоғайға барған биреу,
Отын шапқан биреу,
Ғасылынан қыз жасап,
Күйеуіге берген биреу.

Хат жазып жиберіуі, оқыуі

Қырық бири де бағадыр,
Солардан «а» дегени,
Хәммесине командир,
Ғаррымысаң, жаспысаң,
Бизди билсең пайда дер.

Алфавит

Бир нәрсе бар сыялы,
Алдында оның қыялы.

Хат

Сыйырда бар, атта жоқ,
Сорпада бар, етте жоқ.

«с» хәрипи

Таўда бар, шырада жоқ,
Суўда бар, жылғада жоқ,
Хаўызда бар, сайда жоқ,
Қаўғада бар, жипте жоқ,
Түтинде жоқ, пуўда бар.

«ў» хәрипи

Кеўилине шашып нур,
Хәр қағазы сөйлеп тур.

Китап

Үйде бар тилсиз муғаллим,
Оннан мен тәлим аламан.

Китап

Билимнің ағар булағы,
Көп айнасы нуры бар,
Қатара жолдан турады,
Жолында көз тутылар.

Китап

Мениң бир жандай достым бар,
Көп сөз айтар өзиме,
Достымның айтқан сөзлери,
Елеслейди көзиме.

Китап

Көп нәрсени билетуғын,
Сөзге шебер бир киси бар,
Оның айнадай бетинен,
Излегениң табылар.

Газета

Төрт аўзы бар дөңгелек,
Оқыўшыға дым керек,
Қәўиптен сени қорғайды,

Пухталап оны сақласаң,
Хеш ұақыт қапа қылмайды.

«Жеткиншек» газетасы

Айнадан көргендей,
Жаныңда турғандай.

Газета

Төрт бет айна қарасаң,
Хәр күни қолға аласаң,
Үңилип дүнья жүзине,
Бәрине көз саласаң.

Газета

Ийрек-ийрек изи бар,
Суў тамызсаң сызылар,
Егер суўы болмаса,
Жүрсе де изи жоқ болар.

Хат-ручка

Елимнің бир баласы,
Балалардың санасы.

Муғаллим

Бәд ақшамда бир ай бар,
Жер жүзінде бир ай бар,
Айдың атын ай билмес,
Ортасында ушып жүрген,
Қанаты гүмис қунай бар.

Почта

Шәкирт туёе устазлар,
Даўысына бағынар,
Каникулда балалар,
Даўысын оның сағынар.

Звонок

Алтын ылашық ишинде,
Жийрен айғыр киснейди,
Жез сарайым ишинде,
Жездемнің аты киснейди.

Қоңырау

Ким екенимди менсиз-ақ,
Айтып турған хәммеге,
Қәне қараң балалар,
Сизлерде де бар ма ол.

Пионер галстуги

Узындур, қысқадур төгеди яшын.

Авторучка

Өзи арық, басы жарық,
Жүрген изи көп хәрип.

Ручка

Сүйем бойлы ақ терек,
Оқыўшыға көп керек,
Қағаз бар жерде олда бар,
Еткен иси бир демек.

Қәлем

Өзи бир қарыс,
Тили мың қарыс.

Қәлем

Ақ жолға түсип,
Әсте жорғалар.

Ручка-қағаз

Бар екен дүньяның бир дереги,
Адамға ақыл қосыўға бар кереги,
Ишинде бир өзиниң 8 сала,
Олардың 98 дөнгелеги.

Есап-шот

Қолымда бир айна бар, дөп-дөңгелек,
Адасқанға жол силтеп берер дерек,
Еки тисли тиси менен төрт бағытты,
Керек десең болғаны таўып берер.

Компас

Бабаның тоны жүз жамаў.

Глобус

Бир нәрсе бетінде жоқ ой менен қыр,
Өзинің орайынан айналып тур,
Асықпай зейін салып қарасаңлар,
Келбети жер жүзинің көриніп тур.

Глобус

Ғарбыздай нәрсе тутқалы,
Күтә жеңіл бул тағы,
Бир бойына сыйып тур,
Жер жүзинің гүлләни.

Глобус

Жамауы бар, жүйи жоқ,
Қаласы бар, үйи жоқ.

Карта

Теңизінде сууы жоқ,
Қаласында жайы жоқ,
Тоғайының талы жоқ.

Карта

Дәрьясы барда сууы жоқ,
Шәхәри бар да, ели жоқ,
Егер барып сорасаң,
Жасыратуғын сыры жоқ.

Карта

Қара тақырда ақ қоян секирер

Тахта-пор

Өзи қара, сөзи ақ.

Тахта-пор

Қантқа уқсар реңи,
Хәр класстың «кәлеми».

Пор

Тазалықты сүйеди,
Өзи патас жүреді.

Дәскийир

- ТЕХНИКА ХӘМ БАЙЛАНЫС ТУЎРАЛЫ

Қуйысы бар, жиби жоқ,
Турар өзи тым-тырыс,
Қулағы бар бир ғана,
Бурсаң оннан шығар сес,
Сениң менен сөйлесер,
Сөйлеген сөзи дуп-дурыс.

Телефон

Келмейди көзге көринип,
Береди хабар билинип,
Бармасына болмайды,
Отырсаң да еринип.

Телефон

Дыррыў-дыррыў етеди,
Бир секундта Москваға жетеди.

Телефон

Қатар-қатар ғазнайды,
Биринен-бири озбайды,
Ботасы өлген ингендей,
Күни-түни азнайды.

Телефонның столбасы

Жабанда бар көп ағаш,
Қалалар менен хабарлас,
Көгермейди ол ағаш.

Телефон ағашы

Жап бойында көп ағаш,
Көгермейди сол ағаш,
Арғы жағын сорасаң,
Астарханға шамалас.

Телефонның столбасы

Көрип турсам бир нәрсе шырылдайды,
Ишінде бир нәрселер былдырлайды.

Телефон

Қанша узақтан сөйлесе де,
Үйимде еситилип турады.

Радио

Болмаса да радио-приемник,
Қосық айтып саз шертилип,
Сүйсинерлик сөз айтқан,
Болса да қандай көринис,
Айтпай өзін көрсеткен.

Телевизор

Ушырасады дым сийрек,
Үй хожалық ишинде,
Тилсим айна сыяқлы,
Көрсетер адам жүзинде,
Сөйлегениң хәр күни,
Еситесең қызығып,
Театрдың, киноның,
Ислерин де хәр күнги,
Орынлайды бир өзи.

Телевизор

Бир айнаға жәхан сыйған.

Телевизор

Кишкене ғана өзи,
Маңлайында көзи,
Көрсе айнытпай сизди,
Салар келбетинизди.

Фотоаппарат

Үйимде бар бир адам,
Өзин көзим көрмейди,
Түрли жаңалық ислерден,

Хәр күни хабар береди.

Радио

Көринбейди тили,
Хәр бир үйдиң бүлбүли.

Радио

Даўысы күтә нағышлы,
Адамдай болып сөйлейди,
Жаңалықты айтады,
Есит оны бил дейди,
Жаўын менен шашынның,
Болар ўақтың айтады,
Намаға түрли дөндирер,
Қим буны ойлап таба алар.

Радио

Бир мүйеште сөйлейди,
Саз шертеди жырлайды,
Хәмме оның сөзинен,
Дүнья жүзи тыңлайды.

Радио

Адам емес тили бар,
Хәр бир үйден табылар,
Үй емес жалғыз турғаны,
Көшеден де табылар.

Радио

Турады жайдың үстінде,
Алысқа көз салғандай,
Радио сөйлемес,
Турса оған жалғанбай.

Антенна

Ақыллы екен ағадай,
Бийикте өзи турады,
Билмеген сырын гейбиреу,
Мынау не деп сорайды.
– Ашса көзин үш рет,
Айтқаны екен үш сөзин,
– Тоқта, күт, жүре бер
Қызыл көзин ашқанда,
Аяғыңды баспа алға
Сары көзин ашқанда,
Дыққат бөлме басқаға
Жасыл көзин ашқанда,
Өте бер жолдан жасқанба.

Светофор

Еки аяқлы өгиз,
Маңлайында қос мүйиз.

Велосипед

Жаны аяқта,
Жүреги қолда,
Қууаты жерде.

Велосипед

Еки аяқлы, бир баслы,
Жуўырады дым қатты.

Велосипед

Еки аяқлы жәниўар,
Жаны жоқ жүрген изи бар,
Зәңгиси бар, жүўенсиз.
Айылы жоқ, ери бар.

Велосипед

Бурасаң қулағын,
Ағызады булағын.

Крант

Темир көзли суў булақ,
Жәнсиз ақпас бул бирақ,
Толып қалар шелегин,
Жиберсең аўзын бир бурап.

Крант

Беллен-беллен, беллен ат,
Бели узын қара ат,
Таўды-тасты билмеген,
Бул не деген қудирет.

Поезд

Үйрек емес, ғаз емес,
Балық емес суўдағы,
Өзи жүзиў биледи,

Ғореги май менен көмир,
Жууабын ким биледи?

Пароход

Тап-тап, тап атым,
Табаны жалпақ қояным,
Үйирине жиберсем киснемес,
Беде салсам тислемес.

От арба

Арыслан ақырды,
Балаларын шақырды.

Заводтың гудоги

Ат десем ат емес,
Аяғы жоқ, аўқат жемес,
Бензин болса толы,
Алып ушады болып жолы.

Автомашина

Арбасы бар, аты жоқ,
Тартар бирақ жаны жоқ,
Тутқасына қолың тийсе,
Аттан да озып кетеди.

Автомашина

Көп жүрсе де ҳарымас,
Соғып турса жүреги,
Узақ жолға қалыспас,

Төрт аяғы тиреги.

Автомобиль

Төрт аяқлы, еки көзлі,
Өзи жансыз жүреді,
От пенен майдан жеми бар,
Полат қалай жүрегі.

Автомобиль

Тетиги қолда,
Жүрсеніз жолда,
Қос қулақ,
Бир арысқа бекиткен,
Қос ағайын,
Биреуі қашады,
Биреуі қуады.
Биринің изин,
Бири басады,
Жууырып та жетпейді,
Озып та кетпейді,
Жеткерсең майын,
Ол да жорға турған,
Исине тайын.

Мотоцикл

Жалғыз көзи жанады,
Мингеннің мийри қанады.

Мотоцикл

Тыр-тыр етип тырнағы менен жер жыртады.

Трактор

Қуыаты бар, ақылы жоқ,
Геўдеси бар, жаны жоқ.

Трактор

Ход алады гүрилдеп,
Жер қорқады дирилдеп,
Атызға төгин төгеди,
Шигитти өзи себеди.
Сепкен жерин бирлейди,
Шаршаўыңды билмейди.
Пышқысы бар күтә өткир,
Тамырын шөптиң кеседи,
Қарықта жара береді,
Пахтаны жақсы тереди,
Уқыплы қандай иске де,
Ийни талмас күшке де,
Май менен суў ишеди,
Қыйынлықты шешеди.
Буны ойлап тапқанға,
Дийқанлар рахмет деседи.

Универсал

Адамдай пахта тереди,
Өнимди жақсы береді,
Жүз кисиге бир өзи,
Бәсме-бәске келеді.
Қанарына толтырып,
Хәр барғанда үйеди,
Не екенин усынан,

Тапқышлар ойлап биледи.

Пахта теретугын машина

Тумсығы үлкен тис екен,
Жүк көтерип тур екен,
Көтер десең болғаны,
Әл хаўаға тиреген.

Подъемный кран

Жақында пайда болған қус,
Жердиң жүзин шолған қус,
Бизин елде ержетип,
Айдан хабар алған қус.

Жер жолдасы

Куба менен Москваның арасын,
Жүйрикликтен бес минутлық жол еткен,
Өзи «тилсим» бир көрсетер қарасын,
Самолет па, қус па екен, бул не екен?

Космос корабли

Ойласаңыз дүньяда,
Әжайып бир нәрсе бар,
Қаршығадай халықлап,
Ушып қайтты аспанға.

Космос корабли

Атқан оқтан озады,
Дүньяның бәрин гезеди.

Ракета

Жигирма төрт ай жүріп,
Қырқып тоқып өрмегин,
Талай қыйын жоллардың,
Басып өткен дөңбегин,
Жасаушыға рахмет,
Бағалаймыз еңбегин.

Жер жолдаслары

Хә демей-ақ бултқа жетер.

Самолет

Күн төбеге келгенде болады түс,
Гезегин жаздырмайды жаз бенен қыс.
Қәхәрленсе жер жүзин тез айналған,
Қанаты елиу аршын бир жалғыз құс.

Самолет

Булттан да ары-кетеди,
Узақты жақын етеди.

Самолет

Жүз адамды көтеріп,
Қус та оған жетпейди,
Хауада ушар кәрамат,
Дөреткен оны адамзат,
АҚШ тан бизге он саат,
Аралықты түсер нақ,

Ойланып көрши балалар,
Бул не болар, қандай зат?

Самолет

Бир қус шықты ядтан,
Қалайша пайда болған,
Қандай заттан,
Ушса қанат қақпайды,
Лашын бүркіт қуслардан,
Тайсалып хеш қашпайды.

Самолет

Қус емес, қанаты бар,
Бүркіттен зор айбаты бар,
Ушса лашын жете алмас,
Талмас үлкен қанаты бар.

Самолет

Бир қус көрдим ҳаўада,
Қанатын қақпас қияда,
Күтә жүйрик дүньяда,
Шаршаўыңды билмеген,
Қалама-қала қатнайды.

Самолет

Қус сыяқлы қус емес,
Сырғып ушқан бийикке,
Қанаты бар қақпайды,
Ушса да қанша бийикке.

Самолет

Тас төбеде шатырым,
Аштым алты шақырым,
Жерге түсип жайнадым.

Парашиют

Ошағы бар, морысы жоқ,
Шоғы бар, күйеси жоқ.

Электр плитасы

Көринбестен ағады,
Шыраны да жағады.

Электр тогы

Үйге сым менен киреди,
Қараңғыны қуады.

Электр тогы

Шарт етсе,
Жалт етер.

Электр лампочкасы

Жулдызындай турмыстың,
Хызметінде күндиз-түн,
Тетиги қолда жанғызасаң,
Сөнгизгиң келсе сөнгизесең.

Лампочка

Басында қалпағы бар,
Қалпағы да жарасар,
Өзи болса домалақ,
Қарасаң көзиң қамасар.
Қараңғыда дым керек,
Гилти оннан бир бөлек,
Шырасыз кітап оқыйсаң,
Айтып берши сен Көмек.

Сыртқа қойылатуғын лампочка

Дүньяда бир нәрсе бар арық керек,
Болса да арық керек хәмме шерик,
Басында еки қатар мүйизи бар,
Турады илим менен барып-келип.

Электр тогы

Лампа майсыз жанады,
Жан рәхәт табады,
Умытасаң шыраны,
Аўқатты да асады,
Чайнекти де басады,
Отынсыз питер жумысың,
Тракторды да жүргизер,
Пароходты да жүргизер,
Трамвайды да зырлатып,
Қүдиретин көргизер.

Электр тогы

Майы жоқ, жарығы бар,
Ийиси жоқ, ыссысы бар.

Электр тогы

Басында қалпағы бар,
Қалпағы да жарасар,
Өзи болса домалақ,
Қарасаң көзиң қамасар.
Қараңғыда дым керек,
Гилти оннан бир бөлек,
Шырасыз кітап оқыйсаң,
Айтып берің не демек.

Лампочка

Тауық деуге пәри жоқ,
Аяқ, көз, қанаты жоқ,
Мың-мыңлап шығарар шөже,
Соны табың жан шеше.

Инкубатор

- БУЙЫМЛАР

Қутыда 75 басы бар,
Шақмақтан тасы бар,
Адамзатқа жүдә керек,
Арзан ғана бақасы бар.

Шырпы

Бир ағаш тауып алдым базар жайдан,
Қарасам сүйреткиси қарағайдан,
Қолынан хәр кимлердің келе бермес,
Илажын ислеген жан қалай тапқан.

Шырпы

Елли еки тасы бар,
Еки жақлап ашылар,
Халыққа күтә пайдалы зат,
Жүдә арзан бахасы бар.

Шырпы

Кишкене қуты керекли,
Иши толы терекли,
Табылар ошақ басынан,
Бир нәрсеге себепли.

Шырпы

Ақ қалпағы басында,
Хәмме отыр қасында.

Шыра

Ай менен күндей,
Хәммеге бирдей.

Шыра

Орыстың тастан салған қаласы бар,
Ишинде алтын айдар баласы бар.

Шырпы

Түрин көрсең қанттай ақ,
Дәмин татсаң палдай зат,

Чайға салсаң ерийди,
Бир түйири қалмай тап.

Қант

Сондай халыққа кереги,
Аўқатыңа, наныңа,
Салсаң маза береді.

Дуз

Қақпақлы ыдыс жай ғана,
Көп асады пайдаға,
Қайнаған суў ишинде,
Суўымас бир күн қойса да.

Термос

Қабатта қабат,
Үстинде қабақ,
Турады шайыңның,
Ыссылығын сақлап.

Термос

Самовар қайнаса,
Нар тумсық кең қарын,
Қалпаң қулақ бир кисі,
Хызметке болар тайын.
Шөллеп келгенде,
«Суўсыныңнан» берер пайын.

Шайнек

Азанда, түсте хәм кеште,
Тумсығынан суў ағар,
Азғана ғана шөп салсаң,
Ишинде тап хэз табар.

Шайнек

Аўзы үстинде,
Сым қулақлы,
Турып-ақ үй ишинде,
Күнде суў сорайды.

Шелек

Тез жейди, көп шайнайды,
Өзи тоймай кисиге бермейди.

Қазан

Бес жигитке бас болып,
Қарыйдарға асаттым,
Асатсамда аш қалдым.

Қол-бармақлар

Бир қыз көрдим хасылзат,
Көкирегінде сызған хат,
Қыз да жүкли бола ма,
Дос-душпанға болып мат.

Сандық

Тула бойы жалаңаш,
Салған кийим түйип тур,

Ийеси кетсе қасынан,
Көринген жанды қаўып тур.

Сандық

Там басында түңликсиз отаў.

Моржа

Қысымласаң бир қысым,
Жазсаң кетер хәррийип,
Төбемизде жүрсе де,
Болмас оны биз кийип.

Зонтик

Тамырсыз өскен бир терек,
Аўырлығы жоқ, бир шөрек,
Өзи де елге керек,
Толып атыр шақасы,
Қойыпты шөпке илдирип.

Зонтик

Көзи де жоқ, қулағы да жоқ,
Өзи соқырды жетелер.

Ҳаса-таяқ

Аяққа беккем байладым,
Музға зырғып ойнадым,
Қызық екен бул өзи,
Ойнаўға ҳеш тоймадым.

Коньки

Болмайды онда бийик-ой,
Өзи тегис майданша,
Турады ол үш-төрт ай,
Ыссы келип қалғанша,
Күнде турып балалар,
Түрлі ойын ойнайды,
Бирин-бири қуғалап,
Қызығына тоймайды.
Егер оңлы билмесең,
Жығыласаң дүрс етип.
Көрип қойса бир бала,
Күледі саған мырс етип.
Усыны сен ойлап тап,
Басқалардан сорама,
Еситип қойсақ таптым деп,
Оннан тапқан бола ма.

Коньки

Жолдас етсең өзине,
Тастырады күшиңди,
Ғайрат қосып ғайратқа,
Жеңилтеди исинди.

Спорт

Доп-домалақ, домалақ,
Түсип кетсе қолымнан,
Бир орында турыў жоқ,
Кетер өзи жумалап,
Бере ғойсам үкеме,

Асыр салып ойнайды,
Оны көрген балалар,
Ойнайық деп қоймайды.

Топ

Өзи бир зат домалақ,
Тийсең кетер жумалап,
Болмаса да жазығы,
Жүрер баллар қуғалап.

Топ

Аяқ-қолсыз домалақ,
Ылақтырсаң жумалап,
Тамашаға батасаң,
Шаршағанда қуғалап,
Ол не өзи айтып бер,
Услап ал да қайтып бер.

Топ

Тық-тық етип бәрхама,
Узақ күнге тынбайды,
Шаршадым деп айтпас хеш,
Сирә бир дем алмайды.

Саат

Уақытты өлшейди,
Еш адамнан сорамай,
Тилиңди алмайды,
Тетигин бурамай.

Саат

Тықылдасып барады,
Ағасы менен иниси,
Қуўдаласып жүреді,
Биринен соң бириси.

Саат

Өзи қалта сааттай,
Көрсетпес бірақ ұақытты,
Елпилдеген екі тил,
Көрсетип турар бағытты.

Компас

Жүреді тық-тық,
Етеді шық-шық,
Сақлаңыз есте,
Күтә керекли исте.

Саат

Тық-тық еткен бәрхама,
Узақ күнге тынбайды,
Шаршадым деп айтпас хеш.

Саат

Қағып таслап таңлайын,
Билгенинше сөйлейди,
Келгенинше тилинің,
Тоқтамастан жүреді,

Жеткенинше халының,
Мезгилден хабар береді.

Саат

Сирә бир дем алмайды,
Ақылы жоқ, жаны бар.

Саат

Қара таўық ғанқылдайды,
Қанатлары шаңқылдайды.

Тигиў машинасы

Төрт аўзы бар дөңгелек,
Адамзатқа дым керек,
Суўықтан сени қорғайды,
Пукталап оны сақласаң,
Ҳеш ўақыт қапа қылмайды.

Илгек

Көзлери бар дөңгелек,
Қатар турар өңирде,
Кийимиңди қаўсырып,
Тондырмайды өмирде.

Сәдеп-илгек

Жүз мың ашығы бар,
Ҳәммеси қарыйдар.

Пул

Пәп-пәкене төрт мүйеш,
Өлшеп ғана тигилген,
Услайтуғын бауы бар,
Өзине беккем бүгилген,
Айтыңдар ол не болар?

Сумка

Емес оннан үй қуры,
Өзи темир қийқымы,
Иске салған уақытында,
Шубатылған қуйрығы.

Ийне

Тентек-тентек, тентегим,
Жалғыз көзлі болсаң да,
Тар соқпақтан өтесең,
Пайдалансам өзінди,
Адамзатқа пайдалы,
Ис питкерип кетесең.

Ийне

Бир көзлі кемпир,
Көйлегине гүл тигеди.

Ийне

Көк таудың басы жарық.

Ийне

Қара атлы нашар,
Ақ атлыны қуғар.

Ийне-сабақ

Өзи кеўил ашады,
Суўға салсаң қашады.

Сабын

Ығаллап усласаң,
Қолында турмайды,
Оның менен жуўсаң,
Кийимде кир қалмайды.

Сабын

Тазалыққа дым керек,
Қарнын толтыр пайдалан,
Сораған менен бермейди,
Түсинбейди түртпесең.

Умывальник

Есик бетге биреў тур,
Узақ күнге талмайды,
Қай ўақытта келсең де,
Оннан кеўлиң қалмайды.

Умывальник

Жасы киши болса да,
Хызмет етер мудама,
Үйиңиздің ишинде,

Ақ көкирек адамы.

Умывальник

Бир қапталда оррйған,
Қуйымшағы зоррйған.

Умывальник

Есик бетте биреў тур,
Узақ күнге талмайды,
Қай ўақытта қәлесен,
Оннан кеўлиң қалмайды.
Жасы киши болсаң да,
Хызмет етер мудама,
Үйиңиздиң ишиниң,
Ақ көкирек адамы.

Умывальник

Бир қарасаң көресен,
Тазалықты билесен.

Айна

Кишкене ғана мүлде,
Маған қарап күлди.

Айна

Өзи минайым,
Иси әлпайым,
Бет-қол жуўсаң,
Қулашын ашып,

Болады тайын,
Терлесең өзиң,
Ол да терлейди,
Бир өкиниши,
Бирге жүрмейди.

Айна

Алдына барсаң көресең,
Айнытпастан өзиңди,
Ол да қалар ермеклеп,
Егер қыссаң көзиңди.

Айна

Сен урсаң ол да урады,
Бирақ ортада шийше сынады.

Айна

Тиси көп тислейди.

Тарақ

Аўзы жоқ, тиси көп,
Майсалықта иси көп.

Тарақ

Тақта-тақта,
Муз иреңде,
Қарсылық етпейди,
Нур иреңге.

Терезе

Қыдырмайды, жүрмейди,
Үйімде бар бір жолдас,
Қанша хызмет етсе де,
Хеш оған алғыс айтылмас.

Кийім илдирғиш

Унатқан сүйіп хәр киси,
Жүреді алып қасына,
Себеби оның хәр тиси,
Пайдалы адам басына.

Тарақ

Азан менен турдым,
Тоғыртқаға кирдим.

Көйлек

Өзи жумсақ, жап-жалпақ,
Хызмет ислер жумалап.

Көпшик

Бойы да бир, ени де бир,
Хәммеде де болады,
Бети-қолың кир болса,
Қатты қапа болады.

Бет орамал

Түнде аш, күндиз тоқ.

Етик

Азанда тиктим де,
Кеште сөктим.

Ботинка

Баўыры кирпи тикендей,
Бирақ тегис арқасы,
Егер үстиң шаң болса,
Нағыз соның устасы.

Щетка

Күндиз иззетте,
Ақшам хызметте.

Көрпе-төсек

Ийри-ийри изи бар,
Арман-берман жүреді,
Әхмийетли иси бар,
Бөрене де тиледи,
Қосық айтар сырылдап,
Ағашларды ол тырнап.

Жарғы

Бәлекей келип назланды,
Ағаш түбин жалмады.

Балта

Тоғайға барса үйге қараған,
Үйге қайтса тоғайға қараған.

Белге қыстырылған балта

Төрт аяқлы, тал таяқлы,
Хеш нәрседен қорқар емес,
Әлле неди бул қаяқлы?

Жаба

Уқаласам мәс болар,
Шамал тийсе пәс болар.

Сабынның көбиги

Өзи дәннен туұылған,
Бели қысып буұылған,
Үй ишинде сыпырық,
Алдына түсип жуұырған.

Сипсе

Төрт мүйешли жумсақ емес,
Аұырлығы онша емес,
Басыңды қойып жатпасаң,
Сирә кеулиң кеншимес.

Пешехана

Төрт аяқлы,
Үсти торлы,
Онда жатқанлар,
Адамның зоры.

Кәт

Төрт аяқлы,
Еки баслы,
Бир қурсақлы.

Кәт

Кишкене ғана айнасыз,
Қурылмайды пайдасыз,
Салмағы жоқ, дым оңай,

Пешехана

Әкетсең де қайда сиз,
Үстінде сетки,
Жатқан адамлар,
Жақсы екен депти.

Кәт

Аяғы бар, жүрмейди,
Арқасы бар, жатпайды.

Орынлық

Екиге екини қоссаң төрт болады,
Биреуі-биреуіне сеп болады.
Тийкарғы үйлесими табылмаса,
Жансыз зат жанлы затты жеп болады.

Көзәйнек

Тахта-тахта муз реңде,
Орны төриңде,
Қарсылық етпейди,
Нурға реңге.

Әйнек

Иши қуўыс, сырты тас,
Ишинен көринер ас.

Шийше

Өзлигинен асқа бармайды,
Бөрек яки мантыны,
Онысыз хеш ким алмайды,
Ал борщ яки гөжеде,
Қолдан сирә қалмайды.

Қасық

Узын қайыс созылған,
Белиме буўсам келмейди.

Жол

Суў үстинде көсиліп жатар,
Бирақ суўдан ише алмас,
Бизди аржаққа өткерер,
Бирақ өзи көше алмас.

Көпір

Шыңқ етти,
Шапшып кетти.

Оқ

Өзи үйде, орны төрде,
Алсаң жалт етер,
Тақсаң шалт етер.

Қылыш

Жегени темир,
Қусқаны от.

Мылтық

- МУЗЫКА ӘСБАПЛАРЫ

Қатлам-қатлам қарны бар,
Бели сулыұ бір илгек,
Пружинадай созылар,
Қутыдай болып көрінген,
Баұы бар еки жағында,
Сәдеплер қатар тағылған,
Шебери шертсе даұысы,
Жай алады жаныңнан.

Аккордеон

Подносы бар, наны жоқ,
Қосық айтар жаны жоқ.

Патефон

Ғаз мойынлы қара басы бар,
Саз-сәўбетли намасы бар,

Адам деўге шамасы бар,
Билсең буның мәниси бар.

Патефон

Көп жеринен байланған,
Ишин шадлық жайлаған,
Ғаслы ағаш болса да,
Қытықласаң сайраған.

Дуўтар

Бойы бир тутам,
Белбаўы қырықтан,
Аўызы урадай,
Қулағы сырғаўылдай.

Балалайка

Иши боп-бос,
Даўысы жер жарады.

Барабан

Жанлы-жансызды қыйнайды,
Жансыз шыңғырып жылайды,
Жылағаны бизге унайды.

Барабан

- ЖАҢА ФОРМАДАҒЫ СОРАҰ-ЖУҰАПЛЫ ЖУМБАҚЛАР

Дүньяда ең аўыр нәрсе не?

От

Дүньяда тамырсыз зат не?

Тас

Қанатсыз ушқан зат не?

Жел

Қоян неге секиреді?

Жүре алмағанлықтан

Мал неге жатады?

Отыра алмағанлықтан

Ийт неге үреді?

Сөйлей алмағанлықтан

Патша кимге бас ийеді?

Шаһ тәрезге

Дүньяда ең ашшы нәрсе не?

Қайғы

Татлыдан татлы қандай зат?

Уйқы

Дүньяда бир зат бар, хәр ким оған мүтәж,
Хәр ким сораиды, бирақ, гейбиреўлер ғана оны тутады?

Кеңес

Дүньяда пулға таптырмайтуғын қай зат?

Жоғалтқан уақыт

Аўқатсыз жүретуғын не?

Саат

- АДАМҒА БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Қазанда писпес,
Табакқа түспес,
Оны татпас адам болмас.

Ананың сүти

Еккени танап, жерге жалғыз бийдай,
Биреўдиң қойып кеткен аманатын,
Бергенде турады екен көзи қыймай.

Адамның жаны

Еки баслы, алты аяқлы,
Бир қуйрықлы, еки қоллы,

Атқа минген адам

Алты аяқлы, еки жанлы,
Екеуі де аңлы,
Екеуі бирге жол алды.

Атқа минген адам

Ата-анамның берген жүзигин,
Отқа салсам да жанбайды,
Көмсем тотықпайды.

Адамның аты

Жумабийке жупбийке,
Жоғалған затларың түүел,
Излемесен таппайсан.

Жумбақ

Отқа салсаң жанбайды,
Суўға салсаң батпайды,
Жерге көмсең ширимейди,
Билесен бе ол не еди?

Ғақыйқатлық

Октябрьде туўылған,
Киндик қаны жуўылған,
Шөлкемлескен халқы бар
Төрт хәриптен турады,
Парахатшылық ураны.

СССР

Хәр ким өткен бир көпир,
Биреўлерге кең көпир,
Биреўлерге тар көпир.

Дунья

Бабам шыққан көк төбе,
Биреўлерге мәртебе,
Биреўлерге зар төбе.

Дунья

Қуры жүрсе былайша,
Хеш нәрсени кеспейди,
Силтесеңлер жек көрип,
Алмастан төмен кеспейди,
Тилкимлейди таслайды.
Бирақ адам баласы,
Оннан хасла өлмейди,
Өлимнен кем көрмейди.

Адамның тили

Толық денеси,
Дуйым күш ийеси,
Салпаў қулақ, қора да,
Сәл нәрседен алданады,
Балтасыз, пышақсыз,
Сындырады адамды,
Достына бас ийип,
Хызметшидей жүгин тасыйды.

Тил

Өзи сүйексиз,
Қалай бүксең де бүкленеди.

Тил

Тий десем тиймейди,
Тийме десем тийеди.

Ерин

Аш десең ашылады,
Жап десең жабылады.

Ауыз

Қызыл сандық ишинде,
Көк ала саат жыңғырлар.

Ауыз, тил

Аўқат жеўдиң қуралы,
Өзи аўызда турады.

Тис

Дүньяда ең ашшы да, душшы да не?

Сөз

Биреуи сайрап тур,
Екеуи тыңлап тур,
Екеуи қарап тур.

Тил, қулақ, көз

Арман шабар қараша ат,
Берман шабар қараша ат,
Тал түбинде тынық суў,
Парлап шабар қараша ат.

Қөздің қарашығы

Еки ағайинли ашық,
Бир биринен қашық.

Көз

Сулыў қыз есик ашты,
Шашбаўы сыртқа қашты.

Көз, киртик

Кишкене ғана тостаған,
Дүнья жүзине баслаған.

Көз

Еки ала қус зыяда,
Өмирликте уяда,
Ондай қус жоқ қымбатлы,
Адамзат ушын дүньяда.

Көз

Тамға таяқ сүйедим.

Шашбаў

Бир тесикте пүткіл дүнья.

Қулақ

Әдеті сол бірдейгі,
Еситеди, көрмейди,
Оннан бөтен кәри жоқ,
Басқа исиңди билмейди.

Қулақ

Айры жолдан еки ат киятыр.

Мурын

Туұысқан еки ана бар,
Екеуін де он бала,
Хәр биринин аты бар,
Өз исине мәрдана.

Бармақлар

Он бүркит, отыз аққуў, көлде жатқан,
Лашынның хийле менен дәммин татқан,
Телегей теңиз болып шайқалса да,
Бийдайық жемин таұып ушпай атқан.

Он бармақ, аұыз, тил

Еки жеңгей суўға баратыр,
Биринен-бири озып баратыр

Аяқлар

Еки теке тик турар,
Ийтерип жиберсең көшип кете берер.

Аяқлар

- ӨСИМЛИКЛЕРГЕ БАЙЛАНЫСЛЫ ДӨРЕГЕН ЖУМБАҚЛАР

Минар-минар, алтын таў,
Қәне достым таўып ал,
Хәр жыл гүзде көресең,
Мийнет етсең билесең.

Пахта

Қарықтың бойында өскен,
Хәр атызда көп терек,
Шақасы ақ қалпақлы,
Хәр нәрсеге ол керек.

Пахта

Аппақ ғана дастурхан,
Колхоз жерин қаплаған,

Пахта

Бәхәрде еки кулақ,
Жазда турар шақалап,
Гүзде қардай аппақ,
Қыста көрсен куў таяқ.

Пахта

Бир өсимлик пайдалы,
Мийұасы менен жапырағы,
Байлық берген халыққа,
Бир жәнликтің тапқаны.

Тут-тилле

Бәхәрде көринбейди,
Жазда жасарады,
Гүзде шийрин береді,
Қыста хәнкийеди.

Мийұе ағашы

Жалықпастан бәхәрде,
Шанағын шаптым,
Торлап писти, жегенде
Ләззет таптым.

Қауын

Үзип алып көклейден,
Көклейінде көп жейсең,
Сарғайып писип кеткен соң,
Жеўди үрдис етпейсең.

Қыяр

Сыртта жапырақ шақасы,
Жер астында мийұасы,
Жүреді аўқат орнына,
Көпшиликтің жер асы.

Картошка

Атадан қалған ески тон,
Жамылсаң кетер ысып күн.

Тозай

Отта жанар,
Суўда қалқар.

Ағаш

Қып-қызыл нарттай,
Үлкенлиги касадай.
Жемис екен өскен,
Оны жеген адамлар,
Шокалад па дескен.

Алма

Формасы аша сыяқлы,
Иши толған туқымлы,
Жемейсең оны сорыйсаң,
Ширеси дым жуғымлы.

Граната-әнар

Сырты татлы ет,
Иши қатты тас,
Тастың ишинде,
Тағы дәмлі ас.

Ерик

Болса да бармақ басындай,
Дәми хәррениң палындай,

Пискенше постын кийеди,
Писсе басын ийеди.

Шийе

Нәзер салып қарасаң,
Қарағайдан аласа,
Қысы-жазы бир түсте,
Ол аўылыма келгенде,
Сәнлендирип қоямыз,
Ойыншықлар тағамыз.
Қосық айтып, саз шертип,
Айналып биз ойнаймыз,
Жаңа жылды тойлаймыз.

Елка ағашы

Патийшасы доланып,
Басындағы лентасы,
Қолындағы гәўхары,
Өз бойына жарасқан,
Бере ғойсаң қозыға,
Ылақ та оған қарасқан,
Оны жеген сыйырлар,
Ынтығып ернин жаласқан,
Сүт булағын ағызған.

Мәкке

Ушыраттым бир батырды,
Басында айдары бар,
Қасында хаялы бар,
Қырманда гүмис көрдим,
Түрли-түрли жемис көрдим.

Мәккә жүйәри

Балалар-ай тапсаң-тап,
Таппасаң мен қәйтейин,
Сизлерди де сынап,
Айтайын мен бир жумбақ балам батыр,
Болғанды иши хәўир сырты шатыр,
Қазандай қара тастың баўырында,
Бир түлик мал жемиси азық жатыр.

Силос

Ала костюм кийеди,
Есиги жоқ, айнасы жоқ,
Күннің жүзин сүйеди.

Ғарбыз

Иши толған бала.

Ғарбыз

Алмаға өзи қусаған,
Муртынан ғана тусаған,
Ағашта бирақ өспейди,
Алмадай кеш писпейди,
Кемирип жеўге болмайды
Пышақтан басқа кеспейди

Ғарбыз

Урмай, соқпай жылатар.

Пияз

Асқа салсаң дәм берер,
Мурныңа тутсаң түшкіртер.

Бұрыш

Бир өсимлик доланған,
Қуры жапырақ оранған,
Дийқанлар сүйіп егеди,
Сорпа ушын жаралған.

Капуста

Сарыбай ағам иште,
Сақаллары сыртта.

Гешир

Кишкене ғана сандық,
Сандықтың ишине аўқат салдық,
Аўзы бар, тиси жоқ,
Оны шағып жемеген киси жоқ.

Туқым

Атасы алма қалпақлы,
Баласы алтын тақыялы.

Айғабағар

Атасы Әлий патша,
Улы Мәлий патша,
Сеңсең постынлы,
Қамарыдан жағалы.

Айғабағар

Өзи бағдың ийеси,
Жазыўшы да, шайыр да,
Сулўлыққа теңеген,
Пискеннен соң жесеңиз,
Тисиң менен алысқан.

Айғабағардың туқымы

Көлатта тоғай болады,
Малларыңа азық ол,
Балаларыңа сырнай болады.

Қамыс

Тамыры бар, шақасы жоқ,
Қалпағы бар, гүли жоқ,
Мийўасы бар, дәни жоқ,
Дузлап қуўырып жейди,
Айтың, буны не дейди?

Замаррық